

עורך קובץ אור ישראל והיכל הבעש"ט, ומח"ס פדיון הבן כהלכתו, בנתיבות התפילה, מנהג אבותינו בידינו, נרות שבת כהלכה, כללי טהרה

51 Park Lane, Monsey, NY 10952 Phone/Fax 845-426-7321

ב"ה - ח"י כסלו תשפ"א

הלכות הדלקת נרות חנוכה*

א. מצות נר חנוכה

א) צריך לזוהר מאוד בהדלקת נר חנוכה¹ וכמבואר בגמ' (שבת כג, ב) הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים². ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק³, אבל אינו מחויב בכל זה אלא בשביל נר אחד לכל לילה⁴. וחייב למכור כסותו הוא רק לגדול אבל לקטן אינו מחויב למכור כסותו לצורך נר חנוכה⁵.

ב) מעיקר הדין מצות חנוכה נר איש וביתו דהיינו להדליק נר אחד לכל בית, ואפי' רבים בני הבית⁶, אבל המנהג פשוט כמהדרין מן המהדרין שכל אחד מבני הבית מדליק נרות, ובלילה הראשון מדליק נר אחד ובשני שתי נרות וכך מוסיף והולך עד שבליל שמיני מדליק כל אחד ח' נרות⁷, וזוהר ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין⁸.

ב. החייבים בנרות חנוכה

ג) הכל חייבים בנר חנוכה, גם נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן ה' באותו הנס⁹ ויכולה להדליק ולהוציא את כל בני ביתה¹⁰ מ"מ נהגו שאשה אינה מדלקת בפני עצמה אלא בעלה מוציאה¹¹ וכן הבנות אין מדליקות לעצמן¹², אבל כשאין בעלה בעיר או שיש לה בית בפני עצמה תדליק האשה בברכה¹³.

* ראה בפרק יג הלכות הנוגעים למעשה בזמן בהלת הקורונה.

¹ טוש"ע סי' תרעא ס"א. וברמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"ב: מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל-לה והודיה לו על הנסים שעשה לנו.

² וברש"י שם: דכתיב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה. וראה בפ"י רבינו חננאל וברי"ף הג"י הוא הרגיל בנר חנוכה וכו'.

³ שו"ע שם והוא מהרמב"ם שם. והמוגיד משנה כותב שנראה שהרמב"ם למדו ממה שנתבאר בפ"ז מהל' חמץ ומצה שאפי' עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות והטעם משום פירסומי ניסא ה"ה בנר חנוכה דהוי נמי משום פירסומי ניסא עיי"ש ובלח"מ שם.

⁴ א"ר סי' תרעא סק"א, ובפמ"ג שם, ובמ"ב שם סק"ג. והטעם דרק נר אחד לכל לילה הוי מעיקר הדין אבל אינו מחויב למכור כסותו בשביל שאר נרות דהוי רק למהדרין.

⁵ שו"ת מחנה חיים או"ח ח"ג סי' נא, הובא בנטע"ג הל' חנוכה (דפוס תשמ"ה) פ"א אות ד.

⁶ ברייתא שבת כ"א ע"ב: ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך.

⁷ רמ"א שם ס"ב והוא כדעת הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"א) שהמהדרין מדליקין כמנין בני הבית אבל רק נר א' בכל לילה והמהדרין מן המהדרין מדליקים נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. וכ"פ הב"ח שם. אולם השו"ע פסק כדעת התוס' דהמהדרין מן המהדרין הוא שרק הבעה"ב מדליק ומוסיף והולך בכל יום עבור כל בני הבית, וכ"ה מנהג הספרדים.

⁸ רמ"א שם ס"ב, לבוש שם ס"ב, חיי"א כלל קנד סכ"ד.

⁹ גמ' שבת (כג, א) אמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס. וכ"פ בשו"ע סי' תרעא ס"ג.

¹⁰ כ"כ הב"ח בסי' תרעא אשה מדלקת אף להוציא את האיש. ובכנה"ג הגה"ט סי' תרעא. מג"א וט"ז שם סק"ד.

¹¹ והטעם משום דאשתו כגופו ואינה בכלל מהדרין כ"כ הא"ר סי' תרעא סק"ג, ובשו"ת עולת שמואל סי' ק"ה הובא במ"ב סי' תרעא סק"ט, וכ"מ משו"ת מהרש"ל סי' עז. אולם לפי"ז אמאי בנות פנויות אינם מדלקת שבהן לא שייך סברת הא"ר והעולת שמואל משום אשתו כגופו. וראה הערה הבא.

¹² והטעם, כפי שנתבאר בחידושי חת"ס למס' שבת (כא, ב) דמתחילה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ לא ה' ראוי להנהיג שגם האשה תלך לחוץ על פתח ביתו להדליק שאין כבודה לצאת לרה"ר לעתותי ערב להדליק בין האנשים ולכן גם עתה אע"ג שכלנו מדליקים בפנים מ"מ נשאר המנהג הראשון על מקומו.

וראה במשמרת שלום (קידנוב) סי' מח סק"ב, שמביא עוד טעם דהיות דיש הרבה בנות שאינן יכולת לברך ע"כ נהגו כולם לצאת ע"י אחרים עיי"ש. ולהעיר שבמחצת"ש סי' תרעז סק"ח מביא בשם השלטי גבורים, פרק במה מדליקים, הל' חנוכה ס"ו, לשון ריא"ז מצות נ"ח איש וביתו והמהדרין נר לכאנ"א בין אנשים ובין נשים. וכ"ה ברמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"א.

ד) אדם שכבר הדליק נר חנוכה יכול להדליק לאשה ולברך אם היא עומדת שם ושומעת הברכה.¹⁴

ה) קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק נר חנוכה,¹⁵ וסגי בנר אחד.¹⁶ אולם המנהג הוא שמדליק כמו גדול.¹⁷

ו) סומא אם הוא בבית שאחרים דולקין ויכול להשתתף בפריטי עמהם ויברכו עליו יעשה כן, ואם יש לו אשה אשתו מדלקת עליו, ואם הוא בבית מיוחד ידליק בעצמו בסיוע של אחר.¹⁸ וי"א דלא יברך בעצמו וכ"ש שאינו מוציא אחרים.¹⁹

ז) אונן פטור מנר חנוכה ואשתו תדליק, ואם אין לו אשה והוא יחידי בבית ידליק הנרות לפירסומי ניסא אבל לא יברך²⁰ וכשמדליק בליל ב' יברך גם ברכת החיינו.²¹

ח) אבל תוך י"ב חודש לא ידליק בלילה הראשון בבית הכנסת מפני ברכת שהחיינו אבל בשאר לילות רשאי להדליק ולברך גם בביהכ"נ²² ובביתו יכול לברך גם ברכת שהחיינו.²³

ג. הנרות הפתילה והמנורה

ט) ראוי שתהיה לו לאדם מנורה נאה של מתכת²⁴ ומי שידו משגת יקנה מנורה של כסף להידור מצוה.²⁵

י) יש שכתבו שהכלי מכלל הנר ולכן אם הדליקו הנרות ולא נתנם בכלי לא יצאו ידי חובתם לפי כמה פוסקים.²⁶

יא) יש להיזהר להעמיד הנרות בשורה בשורה ולא בעיגול דאז הוי כמדורה.²⁷ גם לא יהא אחד יוצא מהשורה ואחד נכנס²⁸ גם לא אחד גבוה ואחד נמוך²⁹, ויהי הפסק בין נר לנר כדי שלא יתקרב הלהב של נר זה לזה ויראה כמדורה. וכשמדליק נרות שעוה יהי הפסק כדי שלא יתחממו הנרות ותיטוף השעוה ויתקלקל.³⁰

יב) כדאי שיהי לכא"א מנורה בפני עצמו ולא ידליקו באותו מנורה כדי שיהי היכר כמה נרות מדליקין, ולכן יתן כל אחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהי היכר.³¹

יג) כל השמנים כשרים לנר חנוכה ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית³² ואפי' שהוא ביוקר.³³

¹³ שו"ת עולת שמואל שם. ובמשמרת שלום שם.

¹⁴ מג"א סי' תרעו סק"ג בשם הב"ח, ובפמ"ג שם א"א סק"ד. וראה גם שו"ת אגרות משה או"ח סי' קצ.

¹⁵ שו"ת סי' תרעז ס"ב (כשיש לו בית בפנ"ע ראה מג"א שם). וברמ"א סי' תרעה ס"ג.

וראה בס' יסוד ושורש העבודה שער י"ב שכותב: יזהר אדם מאוד לחנך את בניו הקטנים בהדלקת נ"ח במנורה בפ"ע. וראה בספר השיחות תשמ"ח ח"א עמ' 162 שכתב "כדאי ונכון לעורר ע"ד הדלקת נר חנוכה על פתח חדרי הילדים... שעי"ז יתוסף יותר בענין החינוך הן בנוגע לילדים שכאשר רואים את מנורת החנוכה בפתח החדר שלהם נעשה רושם חזק יותר בנפשם כו' והן בנוגע להחדר מקדש מעט ע"ד ומעין ומרמז על חינוך ביהמ"ק בחנוכה".

¹⁶ מ"ב סי' תרעה סק"ד. וצ"ב אמאי לא יחנך אותו להדליק עם כל ההידורים.

¹⁷ כ"ה מנהג העולם.

¹⁸ שו"ת מהרש"ל סי' עז. ומשמע שם דאם הוא בבית מיוחד שפיר יכול לברך ג"כ דסו"ס יש פירסומי ניסא.

¹⁹ כ"כ בשערי תשובה, סי' תרעה סק"ג.

²⁰ א"ר סי' תרע, ובפמ"ג מש"ז שם סק"ה, ובמ"ב שם סק"ב.

²¹ שו"ת יגל יעקב, או"ח סי' ע"ב.

²² שו"ת מהר"ם מינץ, סי' מג הובא בט"ז סי' תרעה סק"ח. פמ"ג מש"ז שם סק"ח. כנה"ג יו"ד סי' שצא.

²³ דרך בציבור גורמת לו הברכה שמחה כ"כ בשו"ת נודע ביהודא או"ח סי' קמא, וכ"ה בשו"ת עולת שמואל סי' קו, ובמחזיק ברכה סי' תרעה סק"י, שעי"ת שם, ובהגהות חת"ס שם, ועוד. ועולת שמואל הנ"ל מסיים ולא ראיתי נזהרין בזה.

²⁴ ראה בשו"ע סי' תרעג ס"ג דנר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו אלא לוקח חדשה בכל לילה ונר של מתכת או של זכוכות א"צ חדש. וכן מביא הטור שם בשם מהר"ם שהי' מדליק בשל מתכת, וכ"ה במטה משה סי' תתקפט. ובשו"ת מהר"י ברונא סי' לט כותב דמצוה מן המובחר להדליק בשל נחשת.

²⁵ כ"ה בסדר היום, הובא בבאה"ט סי' תרעג סק"י, ובברכי יוסף סק"ז, ובקישו"ע סי' קלט ס"ה. וראה במטה משה סי' תתקפט שמביא מרבו המהרש"ל שקנה שרקות קטנות של כסף והדליק בו בליל ב' וברך שהחיינו, והוא מבאר טעם הדבר, עיי"ש.

²⁶ בשו"ת אבני נזר, או"ח ח"ב סי' תק, מביא בשם ס' חסד לאברהם (מעייני שני נהר נח) דכל הכלים שאין ראויים לעמוד מאליו בלא סמוכין אינם ראויים לנר חנוכה ע"כ. וכותב ע"ז האבני"ז דלדעתו נראה דהכלי מכלל הנר ואותן המדבקים נרות של שעוה או חלב ואין משימין אותן בכלי לא יצאו ידי חובתם. אולם האבני"ז מביא ראיות ממכמה ראשונים דהכלי אינם בכלל המצוה.

²⁷ רמ"א סי' תרעה ס"ד. חיי"א כלל קנ"ד ס"י. קישו"ע סי' קלט ס"ט.

²⁸ מג"א שם סק"ג, והוא ממהר"ל הל' חנוכה, שראה בביהכ"נ דהנרות לא הי' בשוה והעיר לשמש העיר לזוקפם ולתוחבם בשוה.

²⁹ חיי"א שם, קישו"ע שם, ובכף החיים סי' תרעה סק"ח. ולהעיר שבשו"ת מהר"י ברונא סי' לט כותב: וכשמדליק בנרות של שעוה נכון לקבוע כל אחד גבוה מחבירו ע"ד מעלין בקודש ולא מורדין.

³⁰ קישו"ע שם.

³¹ רמ"א שם ס"ב ובמג"א שם סק"ב.

³² שו"ע ורמ"א סי' תרעג ס"א. והטעם מבואר בגמ' (שבת כג, א) משום דצליל נהורי טפי עיי"ש ובתוס' שם. ובשו"ת מהר"י ברונא סי' לט כותב הטעם לפי שעי"ת השמן נעשה הנס. ובכף החיים שם סק"ב כתב עוד טעם שבו הי' מדליקין את המנורה. וכן מבואר במרדכי שם בשם מהר"ם שהדליק בשמן זית וכ"ה

יד) אין להדליק קצת נרות משעוה וקצת משמן³⁴ אבל יכול להדליק לילה אחד בשעוה ולילה אחד משמן³⁵.

טו) כל הפתילות כשרים לנר חנוכה³⁶ ומצוה מן המובחר ליקח לפתילה צמר גפן או חוטי פשתן³⁷.

טז) יש נוהגים לקחת פתילות חדשות בכל יום³⁸. וי"א שאין צריך להחליפם בכל יום³⁹ ואדרבה הפתילות הישנות נוחות יותר לדלוק⁴⁰.

יז) הלוקח פתילות ישנות יזהר לשום את הפתילה הישנה בנר הנוסף שמדליק בראשונה⁴¹.

יח) נוהגין להדליק נר נוסף⁴² הנקרא שמש ונוהגין שיהא נר שעוה⁴³ ויש שעושין אותו משמן כמו שאר הנרות⁴⁴. ויניחנו מרחוק קצת משאר הנרות או גבוה משאר הנרות⁴⁵. ואפי' בזמן הזה שמשמשים באור החשמל נמי צריך להדליק נר נוסף לשמש⁴⁶.

ד. מקום הנחת המנורה

יט) הדלקת נר חנוכה מצוה בפתח הסמוך לרשות הרבים ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר⁴⁷. ובזמן הזה שאנו דרים בין האומות מדליקין בפתח הבית שהוא דר בו⁴⁸, ויש מדליקים את הנרות בחלון הסמוך לרשות הרבים⁴⁹.

במהרי"ל. וראה בספר 'נר מצוה' למהר"ל מפראג (הוצאת מכון ירושלים תשס"ב) ח"ב עמ' צז ובהערות שם. שכותב מה שרוב העולם נוהגין לעשות נרות של שעוה להדליק בו לפי הנראה שהוא פסול לנר חנוכה לגמרי דלא נקרא נר כלל רק זה נקרא נר שנותנין השמן בכלי ומניחים שם הפתילה לא כאשר כורכין השעוה על הפתילה ואי"ז נר אלא אבוקה ואבוקה פסול לנ"ח עיי"ש. אולם שאר הפוסקים מכשירים נרות שעוה, כל בו, רמ"א שם, לבוש שם ס"ב, שו"ת מהרש"ל סי' פה, והב"ח. וראה בא"ר שהקשה על המהר"ל מהא דבדוקין את החמץ לאור הנר ולא לאור האבוקה דלכו"ע בודק בנר שעוה עיי"ש.

³³ א"ר סי' תרעג סק"א בשם הש"ה.

³⁴ שו"ת שער אפרים סי' לט, ובבן איש חי פ' וישב סק"ג. והטעם דיאמרו ב' אנשים הדליקו ולא יהי' היכר דהדליקו מטעם מהדרין מן המהדרין. אולם הברכי יוסף סי' תרעג סק"ב חולק ע"ז ומתיר כיון דההיכר לבני בית מידע ידעי. ובכפ החיים שם סק"א מביא הברכ"י ומסיים ומ"מ אם אפשר יש לזהר משום נוי מצוה.

³⁵ א"ר שם סק"ב.

³⁶ שו"ע סי' תרעג ס"א והוא מגמ' שבת כא, ב.

³⁷ מ"ב שם סק"ב בשם החי"א כלל קנד ס"ח. קיצשו"ע סי' קלט ס"ד.

³⁸ כל בו סי' מ"ד, אבודרהם סדר נר חנוכה, אורחות חיים הל' חנוכה סק"ה, וכ"ה בתניא רבתי, בלקט יושר בשם רבו התרומת הדשן, במשמרת שלום סוס"י מח, ובדרכי חיים ושלום אות תתי. והטעם כתב הא"ר סי' תרעג ס"טז לפי שבכל לילה הי' הנס מתחדשות, ועוד זכר למקדש שהי' מחדשין אותו בלילה. וכ"ה מנהגי אדמור"י רוזין (תפארת ישראל ילקוט בני בינה, תשנ"ו).

³⁹ שבולי הלקט סי' קפה הובא בב"י סוס"י תרעג, שו"ע סי' תרעג ס"ד, ובפר"ח שם, קישו"ע סי' קלט ס"ד, סידור יעב"ץ, ובס' לקוטי חבר בן חיים ח"ב כותב שרבו החת"ס לא הי' מחליף הפתילות כל יום. וכ"ה בספר המנהגים מנהגי חב"ד עמ' 71.

⁴⁰ לבוש שם, ובמ"ב סוס"י תרעג.

⁴¹ כ"כ בס' משמרת שלום סי' מח סק"ג. והטעם כיון שאתמול הי' זה הפתילה תשמיש לעיקר המצוה אם לא מדליקין אותו ביום ב' לנר הנוסף היו זה הורדה מקדושתה לפי שעיקר המצוה אינה אלא נר אחד והשאר היו רק להידור מצוה וא"כ הפתילה הי' ביום ראשון לעיקר המצוה וביום ב' אתה מוריד מקדושתה להיות רק להידור מצוה. ובס' נט"ג סי' ו הערה ט העיר עליו דהא מותר להשתמש בהשמן והפתילות אחר שיעור הדלקה אפי' בדבר חול וכ"ש לדבר מצוה, וכבר העיר עליו בזה חכ"א, ראה סי' הנ"ל סי' מח במהדורא בתרא והוא מותרין אותו בטוב טעם, עיי"ש.

⁴² שו"ע סי' תרעג ס"א. והטעם מבוואר בשו"ע שאם ישתמש לאורה הי' לאור הנוסף ולא לאור הנרות שאסור להשתמש לאורן. ולפי"ז אם רבים הם המדליקים בבית וכ"א מניח נרותיו במקום מיוחד צריך להדליק שמש לכל אחד ואחד, שו"ת הרמ"א סי' פא, וכ"ה במג"א סי' תרעג סק"ה, ובמ"ב סי' תרעג סק"ח.

⁴³ כ"כ בבן איש חי פ' וישב ס"ג, ובדרכי חיים ושלום אות תתי. ובספר המנהגים חב"ד, עמ' 69 הערה 3, כותב טעם עפמ"ש כ' ברמ"א ר"ס תרעג דנר של שעוה, שני לשמן זית, דאורו צלול כמו שמן, ובשמן זית עצמו אין עושין השמש כי אין נוח לטלטל שמן ופתילה. ולכן מדליקין נר שעוה שהוא שני לחשיבות אחר שמן זית, ועוד כדי לעשות היכר נוסף בין השמש לשאר נרות. ועיין ג"כ קהלת יעקב ערך שעוה. וכ"ה מנהגי אדמור"י רוזין (תפארת ישראל ילקוט בני בינה, תשנ"ו).

⁴⁴ ראה בכפ החיים סי' תרעג סק"ו. ובטשערנוביל המנהג לעשות שני שמשים אחד משעוה ואחד משמן זית, וכ"ה מנהג סקווירא. וראה בס' יעקב לסלוי (אה"ק תשמ"ה), במאמר "לתולדות השמש של נרות חנוכה עפ"י ספרות ההלכה", שכותב שיש למעשה שני סוגי שמשים: (א) "נר העודף שאינו אלא להדליק בו השאר", שהרי אין מדליקין מנר לנר. (ב) "נר אחר להשתמש לאורו" שהרי אסור להשתמש בנר חנוכה. (והגם מה שמסיק שם שמדברי הטור והשו"ע יוצא שהי' שני נרות נוספים, אינו נכון, מ"מ הענין הוא נכון שיש ב' ענינים בהשמש). ואפשר שזוהו נהגו המנהג בטשערנוביל להדליק ב' שמשים. וראה מאמר יפה בס' מנהגי ישראל פכ"ג, על מה שמובא בנוסח התפילה של יהודי פרס (עמ' 189-190): "ויש אנשים שבלילה הראשון מדליקין שלושה נרות וכל לילה מוסיפים אחד. שהיוני נמי מטעם הב' שמשים. וע"כ היו מדליקים שלושה נרות בלילה הראשון, אחד למצוה, אחד להדליק בו, ואחד להסתפק לאורו.

⁴⁵ שו"ע שם ובדרכי משה שם. וראה טעם לזה בקב הישר פרק לו.

⁴⁶ כ"פ הגאון בעל מנחת יצחק בתשובה (מכת"י) הנדפס לראשונה באור ישראל (גליון ב עמ' יב). ולהעיר משו"ת מהרש"ל סי' פה שכתב: נראה דאין צריך להוסיף נר אחד לשמש כמנהג אשכנז מאחר שיש לו נר אחד על שולחנו ותקנתם קלקלתם.

⁴⁷ שו"ע סי' תרעג ס"ה.

כ) יש להניח המנורה למעלה מג' טפחים מהקרקע⁵⁰ ובדיעבד אם הוא למטה מג' יצא⁵¹ גם צריך שיהי' הנרות למטה מי' טפחים מהקרקע ובדיעבד אם הוא למעלה מי' יצא⁵².

כא) יש שכתבו שמצוה להניח הנרות מעט למעלה מז' טפחים⁵³. וכן יש שכתבו שמצוה להניחה בסמוך לג' טפחים⁵⁴. והעולם אין מקפידים ע"ז⁵⁵.

כב) אם הדליק את הנרות למעלה מכ' אמה לא יצא⁵⁶ ואפי' אם לקח את הנרות הדלוקות והניחה למטה מכ' לא יצא אלא צריך לכבותה⁵⁷ ולהנמיכה ולחזור ולהדליקה⁵⁸.

כג) השיעור דג' טפחים הוא לדעת הגרא"ח נאה 24 ס"מ שהיא בערך 9 1/2 אינטשעס, ולדעת החזו"א 28.8 ס"מ שהיא בערך 11 1/4 אינטשעס. ושיעור י' טפחים הוא לדעת הגרא"ח נאה 80 ס"מ שהיא בערך 31 1/2 אינטשעס, ולדעת החזו"א 96 ס"מ שהיא בערך 37 3/4 אינטשעס. ושיעור עשרים אמה הוא לדעת הגרא"ח נאה 9.40 מטר שהיא בערך 10 יארד 10 אינטשעס ולדעת החזו"א 10.52 מטר שהיא בערך 11 יארד 18 אינטשעס.

כד) מי שדר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים אף שגבוהה יותר מי' טפחים מקרקעות העליה⁵⁹, אבל אם החלון הוא למעלה מכ' אמה מקרקע רשות הרבים לא יצא דלא שלטא ביה עינא מההולכים ברה"ר ואז טוב יותר להניחם אצל הפתח⁶⁰. וי"א דגם בזה יצא⁶¹.

כה) מצוה להניח את הנרות בחלל פתח החדר⁶² בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל ונמצא שהוא מסובב במצות⁶³, ומ"מ אם הניחו בימין יצא⁶⁴. ואם אין מזוזה בפתח מניחו לכתחילה מימין⁶⁵.

⁴⁸ רמ"א שם ס"ז, חיי"א שם, קישו"ע שם, בן איש חי פ' וישב ס"ד, ערוך השולחן סי' תרעא סק"ד. ואפי' שאין עכשיו שעת סכנה מ"מ לא נהגו להדליק בחוץ, כ"מ בס' העיטור הל' חנוכה שכתב: ואחר שנהגו על הסכנה נהגו, ע"כ. וראה בערוה"ש שם שכתב טעם משום דבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי גשם ושלג ורוחות חזקים וא"א להניחם בחוץ אם לא להסגירם בזכות כלי האוי' לא אטרחוהו רבנן עיי"ש. ובשו"ת משנת שכיר סי' ר כתב טעם אחר עיי"ש.

וראה גם בנימוקי אורח חיים סי' תרעא ס"ה, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' מו, וכ"ה מנהג רוב מנין ובנין של כלל ישראל. אולם ראה בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' נג שכתב שאפי' הדר בין גוים נ"ל דמחויב להדליק על פתח ביתו מבחוץ וכו'. וכן יש שנוהגים כן באה"ק.

⁴⁹ כ"כ במג"א סי' תרעא סק"ח, קישו"ע שם, מ"ב שם סק"ל"ח, וכ"ה במנהגי וורמיישא מנהגי חנוכה, וביוסף אומץ סי' תרסט, ובנוהג כצאן יוסף עמ' קפג. אולם ראה בלקו"ש ח"ה עמ' 654, שכותב כמה טעמים לא להדליק על החלון.

⁵⁰ שו"ע שם ס"ו. והטעם מביא המ"ב שם סק"ו בשם הפר"ח דכל למטה מג' כאילו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה"ב הניחה שם. ⁵¹ פ"ר ח"ו סי' תרעא סק"ו, מ"ב שם סק"ו.

⁵² שו"ע שם. והטעם כתב המ"ב סק"ז דאיכא פרסום הנס טפי כשהוא למטה מי' דבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה. וראה בס' מקור חיים שם שכתב דגם ראשי הנרות צריך להיות למטה מי'. אולם בלקט יושר מביא בשם רבו התרוה"ד שאם תחתון של נר תוך י' טפחים אע"פ שהעליון גבוה הרבה אין בכך כלום. וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' סה אות ב' דמה שהלקט יושר כותב דאם התחתון של נר תוך י"ט היינו דוקא תחתון של נר אבל אם כל הנר למעלה מי"ט רק המנורה גופא תוך י"ט בוודאי הוי קפידא. אולם למעשה ראינו אצל הרבה צדיקים שלא הקפידו ע"ז שיהא הנר למטה מי"ט. והטעם כתב הא"ר שם משום דסומכין על המרדכי שכתב דעכשיו שהורגלו להניח בפנים אין קפידה בזה. (ולהעיר שבסדר היום (הובא בא"ר שם) כתב: מצוה מי"ט ולמעלה עד י"ח טפחים שכן גובה של מנורה היה י"ח טפחים. ובא"ר העיר עליו שזה נגד כל הפוסקים. וראה בדברי חיים לחנוכה שמביא בשם הרמ"ע מפענו ז"ל להדליק למעלה מעשרה, כי לעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה).

⁵³ ס' טור ברקת הובא בפתחי תשובה סי' תרעא סק"ח. וכ"ה בבן איש חי פ' וישב ס"ה. וראה בילקוט מנהגים (אה"ק תש"מ) עמ' 303 שמביא מנהגי יהודי תוניסיה שתולים החנוכה על הקיר בגובה של שבעה טפחים מול המזוזה במרחק של ארבע אצבעות מהדלת והיא נשאת תלויה על הקיר עד פורים.

⁵⁴ כ"ה דעת השומר אמונים (אירגו) תשובות סי' ה, הובא בכף החיים שם סקמ"ו. ⁵⁵ כן עמא דבר. וכ"ה בס' המנהגים חב"ד.

⁵⁶ שו"ע שם. דלמעלה מכ' אמה לא שלטא ביה עינא ואין בו משום פירסומי ניסא. ואף בנרות שעוה ארוכים כל שמקום הלהב למעלה מכ' אמה פסולה כ"כ הפמ"ג משי"ז שם סק"ה.

⁵⁷ רמ"א שם. והטעם דהדלקה עושה מצוה. ⁵⁸ ב"י שם, פ"ר ח"ה שם, פמ"ג בא"א סק"ז. וראה בפמ"ג שם שמביא פ"ר ח"ה דצריך לחזור ולברך והוא כותב ע"ז דצ"ע אם יברך שנית כיון דאיכא למ"ד אם הדליק בפנים למעלה מכ' כשרה עיי"ש. ובכף החיים שם סקמ"ג מפרש הפר"ח דה"ד אם גמר ההדלקה והסיח דעתו ואח"כ נודע לו שהדליק בפיסול אז צריך לכבותה ולהורידה ולחזור ולהדליקה בברכה, אבל אם לא הסיח עדיין דעתו מהדלקה א"צ לברך שנית.

⁵⁹ מג"א סי' תרעא סק"ו וראה במחצה"ש מה שמפרש דבריו, וכ"ה בפמ"ג א"א שם, חיי"א כלל קנד סט"ז, קישו"ע סי' קלט ס"ח. ⁶⁰ פ"ר ח"ו סי' תרעא סק"ה, חיי"א שם, קישו"ע שם, מ"ב שם בשעה"צ אות מוב. וראה גם בלקו"ש ח"ה עמ' 654.

⁶¹ כ"כ מו"ר בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' סה. והטעם משום דעיקר הדין של למעלה מכ' אמה דאין יוצאים בדיעבד איירי שגם לבני בית הוא למעלה מכ' אמה, משא"כ הכא דמדליקין בפנים ובפנים הוא למטה מכ' בזה יוצאים עכ"פ מעיקר דין המצוה כמובאר בש"ס ובשו"ע סוס"י תרעא כיון דאיכא היכרא לבני בית, וכ"מ בפמ"ג משי"ז שם סק"ה.

⁶² מטה משה בשם מהרש"ל הובא במג"א סי' תרעו סק"ד, וכ"ה בסידור הרב. ⁶³ שו"ע סי' תרעא ס"ז, לבוש שם. והטעם שמדליקין בטפח הסמוך, שאם ירחיקנה מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם כ"כ רש"י בשבת כ"ב, א.

⁶⁴ מ"ב שם סק"ל"ג בשם הפר"ח סק"ז. ⁶⁵ מ"ב שם סק"ל"ג בשם הפר"ח סק"ז.

כו) כאשר רבים מדליקים בבית אחד יזהרו לשים כל אחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים באותו לילה. ולא ידליקו במקום שמדליקים נרות כל השנה כדי שיהא ניכר שהם נרות חנוכה.⁶⁶

כז) חצר שיש לו שני פתחים משני צדדיה צריך להדליק בשתיהן⁶⁷ מפני החשד ומברך רק כשמדליק באחד. ואם הפתחים כולם בצד אחד ובבית אחד ידליק רק במקום אחד. ואם הם בצד אחד אבל בשני בתים והם של בעה"ב אחד צריך להדליק בשתיהם⁶⁸. וי"א דדוקא כשהן של ב' בני אדם צריך להדליק בשתיהם⁶⁹. ועכשיו שמדליקים בתוך ביתו ידליק רק פעם אחת אפי' יש לבית כמה פתחים⁷⁰.

ה. זמן ההדלקה ושיעורה

כח) זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה. י"א דהיינו מיד עם תחילת שקיעת החמה⁷¹. וי"א דהיינו עם סיום השקיעה והוא בצאת הכוכבים⁷².

כט) צריך ליתן בו שמן שידליק עד שתכלה רגל מן השוק וזמנו הוא כמחצית השעה אחר צאת הכוכבים⁷³. ואם לא נתן בו שמן כשיעור הנ"ל אעפ"י שאח"כ הוסיף שמן לא יצא וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בלא ברכה⁷⁴.

ל) י"א שבזמן הזה שמדליקין בפנים א"צ ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק ומ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה⁷⁵.

לא*) אנשים שבאים לביתם אחר העבודה לאחר צאת הכוכבים ויש להם מנין קבוע בשעה מאוחרת ביותר, ידליקו מקודם ואח"כ יתפללו בזמן מנינם הקבוע⁷⁶.

לא) מי שהוא טרוד ולא יהא לו פנאי להדליק אח"כ יכול להדליק ולברך אחר פלג המנחה שהוא כשעה ורבע לפני צאת הכוכבים⁷⁷ ובלבד שידלוק עד חצי שעה אחר צאתה⁷⁸. אבל אם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולהדליקה אחר פלג המנחה⁷⁹.

אולם כשהולך מביתו אחר פלג המנחה ויחזור רק בשעה מאוחרת, לדין שנוהגין להדליק בפנים עדיף שידליק כשיחזור מלהדליק מיד לאחר פלג המנחה⁸⁰.

לב) אם שכח או הזיד ולא הדליק בזמנה אם בני ביתו נעורים מדליק ומברך כל הלילה עד עלות השחר, ואם אינם נעורים ידליק בלא ברכה, ולכן אם בא לביתו לפני עלות השחר נכון להעיר את בני ביתו כדי שיוכל להדליק בברכה. ואם א"א להקיצם ובכל זאת רוצה לברך אין מוחין בידו דיש לו על מה לסמוך⁸¹.

⁶⁵ שו"ע שם. והטעם מבואר במ"ב שם סקל"ד בשם האחרונים דכל מידי דמצוה ימין עדיף, ועוד דאיכא פירסומי ניסא טפי שהכל פונין לצד ימין. ולהעיר מדברי הכלבו סי' מד שמביא דעת הר"ף שהוא כפסק השו"ע ומסיים "ואנו לא חלקנו בין זה לזה שבכולן מדליקין אותה בשמאל", וראה גם בשאלתות דרב אחאי גאון פ' וישלח שאילתא כו ובהעמק שאלה אות כא, וכ"כ בקדושת לוי קדושה חמישית לחנוכה "דאפי' בפתח שאין ראוי למוזזה נ"ח משמאל".
⁶⁶ רמ"א שם סי"ז.

⁶⁷ אולם כיון שאינו מדליק בבלת השני רק משום חשד סגי בנר אחד כעיקר המצוה, פסקי הגרש"ז אויערבך (בקובץ מבקשי תורה גליון יח עמ' טז אות טז).
⁶⁸ רמ"א שם. והחשד הוא שיאמרו בני עירו מדלא אדליק בהא באחרת נמי לא אדליק, אבל בצד אחד רואין שהדליק באחד. וראה בהגהות חכמת שלמה שם שמאריך בזה ובסוף כתב דאם בצד אחד יש עוברים ושבים יותר מבשני א"צ להדליק אלא במקום שיש בו יותר פירסומי ניסא.
⁶⁹ מג"א שם סק"ג.

⁷⁰ רמ"א שם. והטעם דלא שייך חשד כשמדליקים בפנים הבית. וכ"כ הפר"ח סק"ח. ובשו"ת מהרש"ל סי' פה, וביוסף אומץ סי' לב.
⁷¹ כ"ה דעת הרבה ראשונים הרשב"א הר"ן המאירי המורדכי במס' שבת. וכ"פ הפר"ח, והגר"א. וכ"מ בס' המנהגים חב"ד שכתב מדליקין בין מנחה למעריב. וראה אריכות בזה בשו"ת ארץ צבי סי' קכא, ובשו"ת אז נדברו ח"ז סי' ע.

⁷² בשו"ע סי' תערי"ב ס"א כתב דמדליקין עם סוף שקיעתה. והב"ח והמג"א כתבו דהיינו צאת הכוכבים. והוא דעת הטור והרא"ש ועוד ראשונים שסוברים דמשתשקע החמה היינו סוף השקיעה. וכ"פ הלבוש, החי"א כלל קנד סי"ח, א"ר שם סק"א, פמ"ג שם.

⁷³ שו"ע שם סי"ב, והמג"א מביא שלטי הגיבורים שלמד השיעור לשמן חצי שעה מהא דאמרינן חצי לוג שמן למנורה ללילי טבת הארוכים עיי"ש ומסיים ובאמת הכל לפי עובי הפתילה. וראה בספר המנהגים חב"ד שמדייקים שידלקו הנרות חמישים מינוט לכה"פ מעת הדלקתם.

⁷⁴ שו"ע סי' תרעה ס"ב. וכ"כ הפמ"ג סי' תרעה במ"ז סק"ג, ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שלב שחוזר ומדליק בלא ברכה.

⁷⁵ רמ"א סי' תערב ס"ב. והטעם דעיקר פירסומי ניסא הוא לבני ביתו ולכן אין להקפיד על שיעור זה. ומ"מ אם כשידליק באיחור יהי' יותר פירסום בודאי שאין להקפיד על שיעור זה, ומטעם זה ראינו אצל הרבה אדמו"רים שהדליקו הרבה זמן אחר שיעור זה. וראה עוד בנימוקי או"ח סי' תערב מש"כ בזה בטוב טעם.

⁷⁶ ראה מה שהארכנו בזה באור ישראל, גליון ו עמ' נח ואילך.

⁷⁷ מ"ב שם סק"ג. והשעה היינו שעות זמניות.

⁷⁸ שו"ע סי' תערב ס"א. ומברך ג"כ, כ"כ הפר"ח שם ובמחצית השקל שם.

⁷⁹ פמ"ג א"א שם סק"א. דרך החיים סי' קפז ס"א. ובס' חובת הדר עמ' קה הערה נג מוסף ולכן אסור לו לילך מביתו עד שיגיע פלג המנחה וידליק אם לא שהוא אנוס.

⁸⁰ דכיון שמדליקין בפנים היו עיקר פירסומי ניסא לבני בית, לכן עדיף להדליק מאוחר מלהדליק בפלג המנחה, וכמובן דמיירי שהבני בית יהיה ער בשעת ההדלקה, דאל"כ עדיף להדליק בפלג המנחה מלהדליק בזמן מאוחר.

לג) עבר הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין ובלילות האחרות ידליק מספר הנרות כמו שאר בני אדם⁸².

לד) אחר שהדליק הנרות כשיעור חצי שעה מותר להשתמש לאורה או לכבותה ולהשתמש בשמן הנשאר⁸³, ויש מחמירין לא להשתמש לאורה אבל יכול לכבותה⁸⁴, ויש שכתבו שהמנהג לא לכבות הנר כלל⁸⁵.

לה) יש שכתבו שאין לטלטל הנרות חנוכה אפי' אחר שהדליק חצי שעה⁸⁶, ויש לא הקפידו ע"ז⁸⁷.

לו) אם כבו הנרות קודם שעבר שיעור זמן ההדלקה אינו צריך לחזור ולהדליק⁸⁸ מ"מ ראוי להחמיר ולחזור ולהדליקה בלא ברכה⁸⁹. ובערב שבת י"א דצריך לחזור ולהדליקה מדינא⁹⁰ ואם כבר קיבל עליו השבת אפשר לומר לחבירו להדליקו⁹¹. ואם בשעת שהדליק הנר רואה שהאור אין נאחז בהפתילה ובודאי יכבה צריך לחזור ולהדליקה לאחר הכביה מדינא⁹².

ו. סדר ההדלקה והברכות

לז) כשהגיע זמן ההדלקה אסור לאכול או ללמוד עד שידליק ואם התחיל פוסק⁹³. ואפי' מחצי שעה קודם זמן ההדלקה ראוי ליהרהר⁹⁴. ודוקא סעודת קבע שהוא יותר מכביצה פת אבל פחות מזה או פירות מותר⁹⁵. וכן הדין בנשים כשמדלקת לעצמן שאסורה לאכול חצי שעה קודם ההדלקה⁹⁶.

לח) ידליק כשבני ביתו מקובצים יחד⁹⁷.

לט) צריך לעמוד בשעת הדלקת הנרות⁹⁸.

מ) לפני שמדליק את הנרות⁹⁹ מברך בליל ראשון שלוש ברכות א' להדליק נר חנוכה¹⁰⁰ או של חנוכה¹⁰¹. ב' שעשה נסים לאבותינו. ג' שהחיינו. ומליל ב' ואילך מברך להדליק נר ושעשה נסים¹⁰².

⁸¹ שו"ע שם ס"ב. ובמ"ב שם סקי"א כתב דאם אינם נעורים שידליק בלא ברכה, אבל בשער הציון אות יז מביא בשם החמוד משה שסובר דאפשר לברך גם אם בני ביתו ישנים דהא מי שנמצא במקום שאין שם יהודים נמי צריך לברך כמבואר בשלטי הגבורים בשם ריא"ז וה"ה בנדו"ד דנמי יכול לברך אם א"א לו להעיר ב"ב. ומסיים ע"ז השערה"צ דהנוהג כוותיה אין מוחין בידו. ובאמת אפשר לחלק בין מי שנמצא בין הנכרים דסוף סוף יש פירסומי ניסא כלפי העכו"ם, לבין מי שב"ב ישנים וכבר אחר זמן שתכלה רגל מן השוק דאין שום פירסומי ניסא לא לחוץ ולא לב"ב ודו"ק. ולעצם הענין אם פירסומי ניסא היינו לישראל או אפי' לעכו"ם ראה בס' נר איש וביתו פ"ו הערה ה שמביא מס' פנס שלמה שתלוי זה במחלוקת הראשונים רש"י ורי"ף. וראה גם בס' בית פנחס הובא שם. שו"ע ורמ"א סוס"י תערב. ובכף החיים שם סקכ"ט מביא מס' ר"ח שיש תיקון להוסיף בשמן כשיעור שתי הלילות והיינו להדליק בשמן כשיעור שעה במקום חצי שעה.

⁸² שו"ע שם ס"ב ובמג"א שם סק"ג, (אולם בס"י תרעז סק"י כתב להחמיר כדעת הב"ח שלא להנות משמן הנשאר אלא א"כ הותנה בפ"י עיי"ש). חיי"א כלל קנד סעיף כ"א וסעיף ל"א, ובמ"ב שם סק"ו-ז.

⁸³ שו"ת מהרש"ל ס' פה הובא במג"א שם סק"ד. ו"כ בא"ר שם סק"ב, ובמ"ב שם סק"ח. והטעם לאיסור מפני הרוואה שאינו יודע לחלק בין תוך שיעורו לאחר שיעורו.

⁸⁴ כ"כ הב"ח הובא במג"א שם. ובצידיה לדרך כותב נמי לאיסור הואיל ושם השמן למצוה ממילא הוקצה למצוה. גם במשמרת שלום ס"י מוח מביא זה הסברא דהואיל והוקצה למצוה אסור להשתמש בהן או לכבותה אם לא שהתנה מקודם. וראה בקונטרס אור זרוע לצדיק (בסוף ספר נר שבת) אות קכד שמביא דרכו של הרה"ק מטשעכאנאו לכבות הנרות אחר שיעור חצי שעה לבד מיום ח' דחנוכה.

⁸⁵ כ"כ בא"ר ס' תערב סק"ב ובדרך החיים ס' קפ סק"ד, מביאו השע"צ בס' תרעב אות יב, וראה הערה הבאה.

⁸⁶ כ"מ במ"ב ס' תרעה סק"ו, וכ"כ בספר המנהגים חב"ד דאחר השיעור מטלטלין המנורה גם אם הנרות דולקות עדיין. ואפשר דלפי מש"כ הפר"ח בס' תרעה דבמנורה של ח' פיות ואחד עולה על גביהם והיא השמש ומיוחדים לחנוכה ליכא למיחוש לרואים דיודע שהוא לכבוד המצוה, א"כ לכונ"ע מותר לטלטלה לאחר השיעור חצי שעה, דהא בתוך השיעור גופא יש מקילין א"כ בצירוף סברת הפר"ח לכונ"ע מותר לטלטלה לאחר השיעור.

⁸⁷ שו"ע ס' תרעה ס"ב, דהדלקה עושה מצוה.

⁸⁸ רמ"א שם ובמ"ב שם סקכ"ז.

⁸⁹ הנה בשו"ע שם כותב דאפי' בער"ש מבעוד יום א"צ לחזור ולהדליקו אפי' אם כבה לפני שהתחיל בקיום המצוה, וכ"ה בשו"ת תרוה"ד ס' קב, ובשו"ת אבנ"ז או"ח ס' תצו. אולם בט"ז סק"ט חולק ע"ז וסובר דצריך מדינא לחזור ולהדליקו בלא ברכה. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל ס' פה.

⁹⁰ מ"ב שם סקכ"ז בשם הפמ"ג.

⁹¹ מ"ב שם סקכ"ה.

⁹² שו"ת מהרש"ל ס' פה, ב"ח ס' תערב, מג"א שם סק"ה.

⁹³ דרך החיים ס' קפ ס"א, מחצית השקל שם סק"ה, מ"ב סק"י ובשע"צ אות יד.

⁹⁴ דר"ה שם וביוסף אומץ ס' תתרטו. ונשים שאינן מדלקת בעצמן מותרות לאכול קודם הדלקת בעלה ונ"מ כבר נהגו שלא לאכול גם קודם הדלקת הבעל, כ"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ד ס' נח. וכותב שם עוד דמי שכבר הדליק ומדליק עו"פ להוציא אשה אחרת מותר לו לאכול לפני ההדלקה.

⁹⁵ פשוט, וכ"פ בס' מאי חנוכה עמ' יח אות ג.

⁹⁶ מג"א שם, חיי"א כלל קנד ס"כ, בן איש חי פר' וישב ס"א.

⁹⁷ שו"ת חקל יצחק, ס' ג אות ט.

מזא) יאמר בזמן הזה ולא בזמן, וכן צריך לומר לזמן הזה בחיריק ולא בפתח לזמן¹⁰³.

מב) הדליק נר חנוכה ושכח לברך אם הוא באמצע ההדלקה יברך את כל הברכות¹⁰⁴ ואם נזכר אחר שסיים להדליק יברך רק שעשה נסים ושהחיינו¹⁰⁵, וי"א דלא יברך שום ברכה¹⁰⁶, ואם שכח רק לברך שהחיינו בליל ראשון, יברך בליל שני או בשאר לילות בשעת ההדלקה¹⁰⁷.

מג) בליל ראשון של חנוכה מדליק הנר שבצד ימין ובליל ב' נותן הנר הנוסף לשמאלו ויתחיל בנר הנוסף ופונה לימין וכן בכל לילה נותן נר הנוסף לשמאל ומתחיל ממנו והולך לימין¹⁰⁸. ויש חולקים ע"ז¹⁰⁹, אבל המנהג כדעיה ראשונה¹¹⁰.

מד) אין להפסיק בשיחה בין נר לנר ואם שח אין לברך שנית¹¹¹, אבל אם שח בין ברכה להדלקה חוזר ומברך¹¹².

מה) גר יכול לברך שעשה נסים לאבותינו¹¹³.

מו) המדליק צריך להדליק בידים - קודם סילוק ידיו - רוב היוצא מן הפתילה חוץ לנר או לשמן¹¹⁴.

מז) אחר שהדליק נר הראשון יאמר הנרות הללו וכו' ויגמור ההדלקה בשעה שאומר הנרות הללו¹¹⁵, ויש נוהגים לומר הנרות הללו אחר שהדליק כל הנרות¹¹⁶.

מח) נוהגין להתעכב סמוך לנרות ולהסתכל בהם חצי שעה שהוא שיעור ההדלקה¹¹⁷, לבד מערב שבת¹¹⁸.

⁹⁹ רמ"א סי' תרעו ס"ב ובט"ז שם סק"ב כדי שיהא עובר לעשייתן. וכ"ה במט"מ סי' תתקפא, ובסידור הרב. וראה בערוך השולחן סי' תרעו ס"ד שהקשה אמאי צריך לברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו קודם ההדלקה, דרק ברכת להדליק הוא ברכה על ההדלקה אבל שאר ברכות לא דהא גם הרואה מברך אותן. ובאמת שכ"ה במס' סופרים (פ"כ ה"ו) דברכת שעשה נסים וברכת שהחיינו מברך אחר ההדלקה וכ"ה בהגמ"י פ"ג מהל' חנוכה ה"ד, ובלקט יושר עמ' 251 בשם רבו בעל תרומת הדשן.

¹⁰⁰ כ"ה בשו"ע שם ס"א, וכ"ה בשער הכוונות להאריז"ל, ובברכ"י סי' תרעו אות א', פר"ח סק"ע, ובבן איש חי וישב סק"ב, וכ"ה בסידור יעבץ, ובסידור הרב, וכן מבואר במעשה רב (מנהגי הגר"א) סי' קלא, ובדרכי חיים ושלום סי' תתי. ובטעם הדבר ראה בברכ"י שם. וכ"ה מנהגי אדמו"ר רז"ן (תפארת ישראל ילקוט בני בינה, תשנ"ו).

¹⁰¹ כן הגי' בגמ' שבת (כג, א), וכ"ה ברי"ף וברמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ד) ובטור, ובעוד פוסקים. וראה בשו"ת מהרש"ל סי' פה שכתב הנוסח הוא שלחנוכה תיבה אחת ולא ב' תיבות של חנוכה וכ"כ בשל"ה ובמטה משה סי' תתקפ, הובא במג"א ריש סי' תרעו.

¹⁰² שו"ע סי' תרעו סעיף א-ב. והטעם כתב רש"י (במס' שבת כ"ג, א ד"ה כל יומי) וז"ל שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך אבל זמן משהגיענו להתחלת הזמן הגיענו. וראה בט"ז סק"א שמפרש דברי רש"י.

¹⁰³ מג"א רס"י תרעו בשם מהרש"ל ומטה משה סי' תתקפ, וכ"ה בסידור השל"ה דפו"ר, סידור ר' שבת, סידור הרב.

¹⁰⁴ שו"ת רע"א מהדו"ת סי' יג. ובשו"ת הלכות קטנות סי"ג. ובשע"ת שם סק"ה. ובבאה"ט שם סק"ה.

¹⁰⁵ רע"א שם, ובפמ"ג מש"ז שם סק"ב, ובשע"ת שם. אולם הערוה"ש סי"ד מקשה על רע"א וסובר דשפיר יכול לברך גם על הנר דבנ"ח עיקר מצות פירסומי ניסא הוא בראיה, וכ"כ בשבילי דוד סי' תרעו אות א' דתון זמן חיובו דהיינו חצי שעה אפשר לברך. ולהלכה נראה דספק ברכות להקל והברכות אינם מעכבות המצוה ואין לברך, והגם דיש דעות (מור וקציעה סי' תערב) דשאני ברכת נ"ח לשאר ברכת המצות דבנ"ח הברכות כן מעכבות מ"מ טעמו הוא משום דבנ"ח עיקרה הוא לפירסומי ניסא ואם מדליק בלא ברכה לא מינכרא מילתא שלשם מצוה קעביד (ראה אריכות בזה בס' מקראי קודש סי' כד), א"כ בנדו"ד דעכ"פ מברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו דשפיר מינכרא דלשם מצוה קעביד אין לו לברך, בשגם דיש חולקים על המו"ק, ראה במקראי קודש שם בהררי קודש, ודו"ק.

¹⁰⁶ כ"מ בפמ"ג שם סק"ד (דלא כמ"ש שם סק"ב), וכ"פ הדעת תורה סי' תרעו ס"ג, ובא"א סי' רסג עיי"ש.

¹⁰⁷ שו"ע סי' תרעו ס"א. ואם לא נזכר עד יום ח' לא יברך, דברכת שהחיינו אינו אלא על ההדלקה או על הראיה אבל בלא"ה לא יברך. וראה בזה עוד במ"ב שם סק"ג שמסתפק בזה.

¹⁰⁸ שו"ע שם ס"ה, ובשו"ת מהר"ק שורש קפג, ומהר"ל הל' חנוכה, ובתרוה"ד סי' קו, ובד"מ סי' תרעו אות ב. והטעם משום דכל פנה שאתה פונה לא היא אלא לימין.

¹⁰⁹ המהרש"ל סי' פה והגר"א שם סוברים דצריך להתחיל בנר הסמוך לפתח ויתחיל תמיד בנר הראשון העיקרי ואם עי"ז לא יפנה לימין לא משנה. והט"ז שם סק"ו סובר דמדליק בליל א' בטפח הסמוך לפתח שהוא בשמאל ובליל ב' נותן הנר הנוסף בצד ימין לנר העיקרי ומתחיל תמיד מנר הנוסף והולך לשמאל וסובר דכל פנה שאתה פונה היינו שמתחיל מצד ימין וממשיך לשמאל, וכ"כ בשו"ת צמח צדק חאו"ח סי' סז ובמילואים סי' קיב (הוצאת תשנ"ד). וראה בדע"ת סי' תרעו ס"ה שמביא משו"ת בשמים ראש סי' שדמ בשם מורו הר"ש שלא הי' מדקדק בזה רק אותו נר שעלה בדעתו תחלה אותו הדליק בראשונה ומסיים שם שזה נגד דברי הפוסקים.

¹¹⁰ כ"כ בפר"ח שם, ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קפז, וכ"ה בשער הכוונות עמ' קד, ובפע"ח שער יט פ"ד, ובסידור האריז"ל, סידור ר' שבת, סידור הרב.

¹¹¹ הפמ"ג מש"ז סי' תרעא סק"א מצד דראוי לחזור ולברך, וראה גם בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קטו אות ב. אולם בס' יומין דחנוכה בס"ל לג מאריך בזה וכתב לא לברך, וספק ברכות להקל.

¹¹² כדקיי"ל בשאר מצות דאם שח בין הברכה להמצוה שלא מענין המצוה דחוזר ומברך ראה סי' תקצב ס"ג לגבי תקיעת שופר ובמג"א שם סק"ה, ובס"י תרצב ט"ז סק"ב לגבי מקרא מגילה, ועוד.

¹¹³ כנה"ג בהגה"ט בשם איגרת הרמב"ם סי' ט' (הובא בשע"ת סי' תרעו סק"ג). וכותב שם דאם רוצה לשנות ולומר שעשה נסים לישראל יאמר.

¹¹⁴ שו"ת מהר"י ברונא סי' לט הביא הביאה"ל סי' תרעג ד"ה הדלקה, ובמקור חיים סי' תתערעו.

¹¹⁵ כ"כ בשו"ת המהרש"ל סי' פז, וכ"ה בט"ז סי' תרעו סק"ה, ובמג"א שם סק"ג, ובא"ר שם סק"ז, ובס"י יוסף אומץ סי' תתערעד.

¹¹⁶ כ"כ הפמ"ג סי' תרעו מש"ז סק"ה ובס"י תערב א"א סק"ז דהברכה הוא על כל הנרות ולכן לא יפסיק בין הברכה להדלקת כל הנרות, וכ"כ בסידור הרב.

¹¹⁷ כ"כ במקור חיים סי' תערב. וראה גם בשו"ת שב יעקב סי' כב שכתב שאין נכון לצאת מביטוי אפי' לביהכ"נ.

מט) נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ואין להקל להם¹¹⁹. וראה בהערה פרטי הדינים.

ח. השימוש בנר חנוכה

נ) אסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת ובין בחול ואפי' לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור ואפי' תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה אסור. ויש מתירין בתשמיש של קדושה¹²⁰.

נא) אסור לאכול סעודת שבת לאור הנר אפי' שהוא סעודת מצוה¹²¹ אבל לילך לאור נר חנוכה מותר¹²², וה"ה דמותר לישיב בביתו ליד הנר חנוכה¹²³.

נב) נהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפי' מנר לנר וכ"ש שלא להדליק ע"י אמצעי. מיהו כל זה הוא בעוד שהנרות דולקין למצותן אבל אחר שעבר זמן ההדלקה דהיינו חצי שעה מותר להדליק מהם נרות של מצוה¹²⁴.

נג) שני בעלי בתים הדרים בדירה אחת וכל אחד מדליק לעצמו במקום המיוחד לו מדליקין נרות חנוכה זה מזה¹²⁵.

נד) בביהכ"נ מותר להדליק נר מנר ואפי' השמש מהנר¹²⁶.

נה) יש מי שאומר שמותר להדליק נר של ביהכ"נ ושל שבת ושל חנוכה זה מזה דכולן של מצוה הם ויש אוסרים¹²⁷.

נו) נר חנוכה שכבה בתוך השיעור מותר להדליק השמן בליל השני¹²⁸ ואם נכבה בליל שמיני שורפו שהרי הוקצה למצותו¹²⁹, אבל מה שנשאר לאחר שהדליק כשיעור מותר בהנאה אם התנה בפ' דאינו מקצה למצוה¹³⁰. ואם לקח צלוחית של שמן לנר חנוכה אין הנשאר אסור בהנאה אפי' אם לא התנה בפירוש¹³¹.

¹¹⁸ ספר המנהגים חב"ד.

¹¹⁹ שו"ע סי' תרע"א, וכ"כ במהרי"ל, ובס' חסידים אות קכא. ובב"י כתב הטעם כדי שיהא להם הכירא שאסור להשתמש לאורה.

ובענין זמן שאסורים במלאכה מביא המג"א שם סק"ב בשם מעגלי צדק דהיינו כל זמן שהנרות של ביה"כ דולקות והיינו עד חצות. אולם בא"ר שם סק"ב כותב דהיינו עד חצי שעה, וכ"כ הגר"א בשם הגהות חדשות, וכן העתיק הדרך החיים סי' קעח ס"ב.

ודוקא נשים ולא אנשים כ"ה פשוט לשון השו"ע. וכ"ה במטה משה סי' תתקצד, והמג"א שם סק"א, ובט"ז סק"ב, ובפר"ח שם. והטעם כותב המט"מ משום שנעשה הנס ע"י אשה. אולם המהרי"ל משמע דגם אנשים לא יעשו מלאכה דכותב וז"ל קבלה בידיו שאין "לאדם" לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ע"כ ומלשון "לאדם" משמע גם לאנשים, וכ"ה בב"ח עיי"ש.

ואיזה מלאכות נזהרות הנשים כתב בספר מועד לכל חי סי' כז אות סה ובבן איש חי פ' וישב סכ"ז שטוב לנשים להמנע מעשיית מלאכות כבודת שיש בהן טירחה יתירה וכגון תפירה וכביסה וכדו' עכ"פ ביום הראשון וביום השמיני של חנוכה ע"כ. גם בקונטרס דבק טוב ס"ג כתב דעיקר המנהג לאסור רק מלטוות. וראה גם הערת בעל באר משה (בס' נטע"ג סי' ז הערה ו) שקבלה בידיו שאין האשה עושה מלאכת נשים דהיינו כביסה אריגה נייען וביגלען אבל בודאי מבשלות ואופות עיי"ש, וכ"כ בס' מאי חנוכה עמ' יט אות ב. אולם ראה בשו"ת רבבות אפרים, ח"א סי' תלא, שמביא בשם הגאון ר' ישראל יעקב פישר שהמנהג בירושלים ת"ו שאף אינן מבשלות. וראה שם עוד דעכשיו שהאשה אינה מכבסות בעצמן אלא ע"י מכונת כביסה העובדת מאליה שפיר מותר. ולהעיר שבתמין לא הקפידו הנשים על אי עשיית מלאכה, כ"כ הרב עובדיה מלמד, 'מסורת התפלה ושורש המנהג לעדת ישורון', ברוקלין נ"י. תשס"א פרק כה עמ' 329.

¹²⁰ כל זה הוא לשון השו"ע סי' תרע"א. והט"ז שם סק"ד מפרש הב' דיעת בשו"ע בלימוד דרך עראי, דלדיעה א' מותרת ולדיעה שניה אסורה אבל לימוד דרך קבע לכונ"ע אסורה. אולם הא"ר והחמד משה חולקים על הט"ז וסוברים דלימוד דרך עראי מותר לכונ"ע והמחלוקת הוא רק בלימוד דרך קבע. וראה בזה עוד בביאה"ל שם ד"ה ויש.

¹²¹ מ"ב שם סק"ט. וראה גם בחמד משה שם סק"ד דאפי' למתירין תשמיש דקדושה אסור לאכול סעודת שבת אצל הנר דלא התירו אלא תשמיש דקדושה ולא תשמיש מצוה.

¹²² כ"כ הפר"ח שם בשם מהריק"ש דלא מיקרי תשמיש.

¹²³ ואפי' לא הדליק שמש. כ"כ בשו"ת פני אריה סי' מז, ובמ"ב שם סק"א. והטעם משום דאינו משתמש כלום בנר חנוכה.

¹²⁴ רמ"א סי' תרע"ד ס"א. והטעם שמחמירין הוא דעיקר מצוה אינו אלא בנר אחד והשאר אינם למצוה כל כך ולכן אין להדליק זה מזה עיי"ש. ולכאורה לפי"ז הי' מותר להדליק נר שלישי מנר שני, דרק הנר הראשון הוא עיקר מצוה והשאר כולן הם הידור מצוה וצ"ע.

ומה שכתבנו דמותר להדליק נרות של מצוה אחר ח"ש, הגם שכתבנו לעיל דאפי' אחר זמן אסור להשתמש לאורה וה"ה דאין להדליק מהם מ"מ כולי האי אין להחמיר ורק להדליק ממנו נרות של חול אסור ולא נרות של מצוה, מ"ב שם סק"ח.

¹²⁵ מ"ב שם סק"ו בשם הפמ"ג. ונראה דהיינו דוקא נר ראשון של זה לנר ראשון של זה או שאר נרות של זה דאילו שאר נרות של בעה"ב השני ודאי דאסור להדליק מנר ראשון של בעה"ב הראשון.

¹²⁶ מ"ב שם סק"ז בשם מהרש"ל סי' פה. והטעם משום שכל הנרות שבתוכה קרויים נר מצוה. ולפי"ז נראה דאסור להדליק מליל שני ואילך נר חנוכה שבבית מנר חנוכה שבביהכ"נ ואפי' מהשמש שלו.

¹²⁷ שו"ע שם ס"ב. והייש אוסרין הוא הגר"א דסובר דכל אחד הוא מצוה אחרת ואין להדליק זה מזה. ונראה דלדעת המתירין להדליק נ"ח מנר שבת היינו דוקא ליל ראשון דהיינו נר מצוה אבל מליל שני ואילך מותר רק נר הראשון, משא"כ נר של ביהכ"נ מנ"ח מותר מכא"א. ואפשר דגם נר שבת שמותר להדליק מנ"ח ומנר ביהכ"נ היינו דוקא נר אחד שהוא עיקר מצוה נר שבת אבל נר השני היו כמו שאר נרות חנוכה שאסור להדליק מנר הראשון של חנוכה ומנר של ביהכ"נ, ועדיין צ"ע בכ"ז.

¹²⁸ מ"ב שם סק"י, וכ"מ מלשון השו"ע שם ס"ד הנותר משמן "ביום שמיני". וכ"ה בפ"י בטור.

ט. נרות חנוכה בבית הכנסת

נז) מדליקים נרות חנוכה בביהכ"נ¹³² משום פירסומי ניסא ויש להניחם בכותל דרום ולסדרם לאורך הכותל בין מזרח למערב כנרות המנוורה בבית המקדש¹³³. וי"א שנרות המקדש הי' מונחין מצפון לדרום ולכן ידליק הנר חנוכה ג"כ מצפון לדרום¹³⁴. ונהרא נהרא ופשטא¹³⁵.

נח) המדליק עומד אחוריו לצפון ופניו לדרום ומדליק את הנר הראשון העומד בצד שמאלו (שהוא לצד מזרח) ומוסיף והולך לצד ימין (שהוא לצד מערב)¹³⁶. ויש נוהגין שהמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון ומתחיל מימינו שהוא הנר הסמוך לארון הקודש ובליל שני מתחיל מנר השמאל ופונה לימין¹³⁷.

נט) מדליקין בביהכ"נ ובבית המדרש¹³⁸ ומברכין עליו בליל ראשון שלש ברכות ובשאר לילות שני ברכות משום פירסומי ניסא¹³⁹.

ס) רחבת הכותל המערבי דינו כבית הכנסת ומדליקין שם בברכה¹⁴⁰.

סא) זמן הדלקת הנרות בביהכ"נ הוא בין מנחה למעריב¹⁴¹.

סב) יש אומרים דאין לברך על נרות ביהכ"נ אלא בעשרה. והמיקל לברך גם בלא עשרה יש לו על מה לסמוך¹⁴² ובפרט בערב שבת שהקהל מאחרין לבוא ואין עשרה בשעת ההדלקה דאפשר להקל¹⁴³.

¹²⁹ שו"ע סי' תרע"ד. ואין להשאיר השמן הנותר לשנה הבאה דחיישינן לתקלה שמה יבא להשתמש בהם, כ"כ במ"ב שם סקי"ט. וראה במנהגי וורמיישא, ח"א עמ' רמ, שכותב בויום חנוכה מזבח עושה מדורה ושורף שיורי הנרות כדי שלא ישל באיסורי הנאה. ובס' יהודי כורדיסיתאן עמ' 273 כותב: את שיירי השמן, הפתילים וכדו' אוספים במשך השבוע. בסיום החג עושים מדורה גדולה בחצר, והאנשים רוקדים מסביבה.

כדאי לציין גם מנהג מעניין שהי' נוהג אצל כמה משפחות בישראל שמונח בס' נוהג בחכמה (מהדורת תשמ"ז), ערך חנוכה עמ' סא וז"ל: יש איזה משפחות שביום שמיני של חנוכה, שורפים הפתילות של חנוכה ומדליגים על האש. ואומרים שיש בזה סגולה לאשה שלא זכתה להריון שעי"ז תתעבר. וראיתי להחוקר מוהר"א נ' אמוזג ז"ל, בספרו אמ' למקרא, בפסוק "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש", שכתב בתוך דבריו: ואני המחבר זכורני שבימי נעורי היתה אמי הצדקת, לוקחת הפתילות והשמנים שנשארו מנר חנוכה ושורפת עד שתהא שלהבת עולה. והיתה מצוה אותי לקפוץ מצד לצד, שכן הי' נוהגים בארץ המערב.

¹³⁰ מג"א שם סקי"י שכותב להחמיר כדעת הב"ח דאם לא התנה מסתמא הוקצה למצוה, וכ"ה בא"ר סי' תערב ס"ב. ולהעיר שבס' האשכול (מהדורת אויערברך, ח"ב עמ' 20-21) כתב: ויש להחמיר בכל המותר, כיון דהדלקה לזכר שמן של מקדש, הי' כתשמישי קדושה שאין נזרקין וכו', עכ"ל. משמע קצת דאפי' התנאה לא מועיל כיון דחז"ל קבעו הנרות לזכר של מקדש הי' כתשמישי קדושה ואסור בהנאה.

¹³¹ עקרי הד"ט סי' לה אות לב בשם שו"ת בארות מים סי' כז. ביאה"ל סי' תרע"ד ה' הצריך. כ"מ בשו"ת מהר"י ברונא סי' נא דעד שלא הדליק לא הוקצה למצוה, עיי"ש. (אולם ראה בפרי האדמה ח"א עמ' מה שפסק במעשה שהיה, וא"ל).

¹³² וראה בס' מאי חנוכה (עמ' ס אות א), דדין הדלקה בביהכ"נ הוא רק בביהכ"נ שיש שם מנין קבוע עכ"פ למנחה מעריב, אבל במקום שמתקבצים מנין להתפלל מעריב רק באקראי אין מדליקין שם.

¹³³ שו"ע ורמ"א סי' תרע"א ס"ז וכדעת רבי במנחות (צ"ח, ב) דמנורת המקדש ממזרח למערב הי' מונחין וכ"ה שי' רש"י ותוס' במנחות שם. וכ"פ בשו"ת מהרש"ל סי' פה. ובשו"ת תרוה"ד סי' קד מביא מנהגי כמה ק"ק בישראל לכאן ולכאן ומסיים אם הייתי במקום שאין מנהג הייתי מנהיג כמו שראיתי ברוב המקומות וכרבי מחביריו, וכ"פ הט"ז שם סקי"ז, והלבוש שם סקי"ח, ובספר המנהגים חב"ד.

¹³⁴ כ"ה דעת הרמב"ם (פ"ב מהל' ביה"ח הי"ב) והסמ"ג עשין קסג, הובא במג"א שם סקי"ט, ומסיים המג"א דמי שנהג כן שאין לו לזוז ממנהגם דיש לו על מה לסמוך. וכן בשו"ת הרדב"ז סי' תקקמה מאריך בזה ומסיים דהנוהג להדליק בין מזרח למערב מנהג טעות הוא עיי"ש, וכ"כ היעבץ בסידורו.

¹³⁵ ריב"ש סי' קד, תרוה"ד סי' קד, מג"א שם, חיי"א כלל קנד סי"ז.

¹³⁶ מ"ב ושעה"צ סוס"י תרע"ו לדעת המהרש"ל, וכ"ה מנהג הספרדים כמבואר בכף החיים סי' תרע"א סק"ט. אולם דעת הט"ז שם סקי"ז דבליל ב' יתחיל תמיד בנר הנוסף שהוא צד ימין של המדליק ופונה והולך מימינו לשמאלו שהוא ממערב למזרח. הובא בביאה"ל שם ד"ה כדי להפנות. וכט"ז פוסק הפמ"ג במש"ז שם, ובדרך החיים סי' קפד.

¹³⁷ שו"ת חת"ס או"ח סי' קפו. והמ"ב והשעה"צ שם לדעת השו"ע, ובמ"ב סי' תרע"א סקמ"ג. (ודלא כמ"ש בס' מצות נר איש וביתו סי' ה הערה יט* בדעה שניה עיי"ש, ודוק). ואין נפק"מ בכל זה בעצם המצוה - דבכל גווי יוצא לכו"ע - אלא לענין לכתחילה, כ"כ הביאה"ל שם סוף ד"ה כדי להפנות.

¹³⁸ מ"ב סי' תרע"א סקל"ט, והכף החיים שם אות סה מוסיף בית המדרש שמתפללים בו.

¹³⁹ שו"ע סי' תרע"א ס"ז, חיי"א כלל קנד סי"ז, ובכנה"ג שם. והטעם שמברכין אע"פ שאין מברכין על המנהג כמו חבטת ערבה בהוש"ר, מ"מ בזה שהוא לפרסום הנס מברכין עליו כמו שמברכין על ההלל דר"ח. כ"כ בשו"ת ריב"ש סי' קיא, ובמ"ב שם סקמ"ד. וראה גם בשו"ת מהר"ם שיק סי' לה שכותב שרבו החת"ס מנע את עצמו מלברך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ מ"מ המנהג הוא כן לברך בלי פקפוק עיי"ש.

¹⁴⁰ שו"ת אז נדברו ח"ו סי' עה, שו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' קסד אות סד, שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שצא, ופשוט הוא דהרי הוא ביהכ"נ. ודע דזהו אפי' להדיעות שאוסרים לברך בחגיגות שרבים מתאספים שם. אבל להדיעות שמותרין לברך באסיפות אם הוא מתקיים בחוץ (ראה אז נדברו שם) כש"כ דמותר לברך בכותל המערבי.

¹⁴¹ רמ"א שם. והוא מהכלבו, והאבודרהם, ומהר"ל. וכ"ה בלבוש ובחיי"א שם. ובמ"ב שם סקמ"ו כותב דאפי' להמקפידים להדליק בביתם בצאה"כ, מ"מ בביהכ"נ מדליקין בין מנחה למעריב שאז העולם מוקבצים ואין נכון לעכב הציבור לאחר מעריב.

¹⁴² הדיעות שסוברים שצריך עשרה הוא, היעב"ץ במור וקציעה שם ובסידורו, המחזיק ברכה, שו"ת פקודת אלעזר סי' מח. אולם המג"א סקי" והחיי"א שם והמ"ב סקמ"ז סוברים דאפשר לברך גם בלא עשרה. וראה בביה"ל שם ד"ה ויש שמבאר שי' המג"א עיי"ש. וראה גם בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סוס"י סח, ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סוס"י קעב.

סג) במוצאי שבת מדליקין נר חנוכה בביה"כ אחר מעריב קודם הבדלה¹⁴⁴.

סד) אין אדם יוצא ידי חובתו בנרות של ביה"כ"נ וצריך לחזור ולהדליק בביתו, ואפי' הש"ץ שהדליק ובירך בביה"כ"נ חוזר ומדליק בביתו בברכה ומ"מ לא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא אשתו וב"ב¹⁴⁵.

סה) נהגו שנרות ביה"כ"נ דולקות עד חצות הלילה¹⁴⁶, ויש מקומות שנהגו שהנרות דולקות כל הלילה¹⁴⁷, וכדאי שתהא מנורת ביה"כ"נ דלוקה במשך כל המעל"ע¹⁴⁸.

סז) נהגו להדליק נר חנוכה גם בשחרית בלא ברכה¹⁴⁹.

י. הדלקת נר חנוכה בערב שבת ובמוצאי שבת

סז) בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת¹⁵⁰ ומברך עליהם כמו בחול אע"פ שמדליקין בעוד היום גדול¹⁵¹. ודוקא לאחר פלג המנחה שהוא שעה ורבע קודם הלילה אבל קודם פלג המנחה הוי ברכה לבטלה ולא יצא ידי חובתו¹⁵².

סח) צריך לתת שמן בנרות כשיעור שידליק עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים¹⁵³, אם א"א לו ליתן כ"כ שמן או אין לו נרות גדולים כ"כ יראה עכ"פ שאחת מהן יהי דולק כשיעור הזה¹⁵⁴.

סט) יש נוהגים להדליק בער"ש קודם מנחה¹⁵⁵, ויש שכתבו שנכון לכתחילה להתפלל מנחה קודם ההדלקה¹⁵⁶.

ע) אחר ההדלקה אומרים תיכף הנרות הללו אבל שאר הזמירות אפשר לומר בליל שבת¹⁵⁷.

עא) הנוהגים להחמיר במוש"ק כשי' רבינו תם אין להם לשנות ממנהגם גם במוצאי שבת חנוכה¹⁵⁸.

עב) במוצאי שבת י"א שמדליק נר חנוכה ואח"כ מבדיל¹⁵⁹, וי"א שקודם יבדיל ואח"כ ידליק נר חנוכה¹⁶⁰, ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד¹⁶¹.

¹⁴³ מג"א, חיי"א, מ"ב שם.

¹⁴⁴ שו"ע סי' תרפ"א ס"ב, ובמג"א שם כתב הטעם משום שמאחרין לצאת מן השבת. ומוסיף שם שאם שכח לומר אתה חוננתנו יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול וידליק.

¹⁴⁵ רמ"א סי' תרע"א ס"ז, ובמ"ב שם סקמ"ה. ובשער הציון שם אות נב מביא הגהות ר' ברוך פרנקל שנסתפק דאם אורח מדליק בנרות ביה"כ"נ שא"צ לחזור ולהדליק באכסניא. וראה בשו"ת יגל יעקב (או"ח סי' ע"ב) שכתב דאם יש לאורח חדר מיוחד חוזר ומדליק.

¹⁴⁶ כ"כ המג"א סי' תרע"ב בשם המעגלי צדק, וכ"ה בלבוש, ובפמ"ג א"א שם.

¹⁴⁷ כ"ה מנהגי פרנקפורט הובא בשו"ת מלמד להועיל ח"א סי' קכא.

¹⁴⁸ כ"כ בס' שערי הלכה ומנהג, ח"ב סי' רפ עמ' ערה.

¹⁴⁹ פמ"ג שם סק"א. וראה בשו"ת בנין שלמה סי' נג שהאריך לחקור טעם המנהג להדליק נרות גם בשחרית. ובשו"ת משיב דברים יו"ד סי' רלב מביא שכ"ה מנהג פרשבורג. ובשו"ת מלמד להועיל שם כתב דכן המנהג בכל בני כנסיות בברלין. ובס' כתר שם טוב (גאגין), ח"א עמ' תקיט, כתב שזה מנהג א"י, וראה הערותיו שם סי' תקפ"ד. וכ"ה בס' מקור חיים סי' תערב, ובשו"ת שב יעקב סי' טו, ובשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת סי' סו. והטעם כתב בבנין שלמה שם כדי לצאת לדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' תמידים ומוספים הי"ב) שסובר דבהטבת הנרות שחרית הי' ג"כ הדלקה עיי"ש.

¹⁵⁰ שו"ע סי' תרע"ט. והטעם כדי לחשוש לשי' הבה"ג דאם הדליק נרות שבת קבלה לשבת ואסור בעשיית מלאכה. אבל רוב הפוסקים חולקין ע"ז, וע"כ אם הדליק של שבת ולא קיבל שבת במחשבתו יכול להדליק אח"כ, כ"כ המג"א שם סק"א בשם הלבוש, ומוסיף שם דזה דוקא באיש אבל באשה המדלקת כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה לא תדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק. ובמ"ב שם סק"א מוסיף בשם הפמ"ג דהאחר יברך רק ברכת להדליק ושאר הברכות יכולה לברך בעצמה. (וראה בזה גם בס' נר ישראל דף לט, א ד"ה והנה).

¹⁵¹ רמ"א שם בשם התרומות הדשן סי' קב. והטעם כתב שם כיון דא"א בענין אחר חשוב הכשר מצוה.

¹⁵² מג"א שם סק"ב, א"ר שם סק"א, פר"ח שם, חיי"א כלל קנד סל"ה, דרך החיים סי' קפז ס"א, סידור יעב"ץ.

¹⁵³ לבוש שם, מאמר מרדכי שם, מחצה"ש שם סק"ב, דה"ח שם אות ד, מ"ב שם סק"ב.

¹⁵⁴ מ"ב שם. ובכף החיים שם סק"ו מוסיף שיתן השיעור באותו נר הנוסף שמדליק אותו תחילה אחר הברכה. ובדיעבד אם לא נתן רק שיעור ח"ש מצומצם ולא ידליק בלילה ח"ש י"ל דיצא כ"כ בפמ"ג סי' תערב א"א סק"א.

¹⁵⁵ רמ"א סי' תרע"א ס"ז בשם הכלבו והאבודרהם וכ"פ מהרש"ל ומהרי"ל. (אולם בד"מ שם אות ה כתב ע"ז ואין אנו נוהגין כן). וכ"ה בדרכי חיים ושלום אות תתכ, וכ"ה מנהג כמה ק"ק בישראל.

¹⁵⁶ ד"מ שם, וברכי יוסף בשם מהר"ש אבוהב הובא בשע"ת סוס"י תרע"ט. והטעם דתפלת מנחה נגד תמיד של בין הערבים ונ"ח זכר לנס המגורה הנדלקת אחר תמיד של בין הערבים. ובפמ"ג סי' תרע"א א"א סק"ו כתב טעם אחר דאל"ה נראה כתרתי דסתרי, דכיון שמדליק בעוד היום גדול ע"כ סומך על הקולא דמפלג המנחה הוי לילה וא"כ האין יתפלל מנחה אח"כ. וכ"כ במ"ב סוס"י תרע"ט וכ"ה מנהג חב"ד וסקווירא. וכ"ה מנהגי אדמור"ר רוזין (תפארת ישראל ילקוט בני בינה, תשנ"ו).

¹⁵⁷ ראה בשו"ת מנח"א ח"ב סי' כט דאחד רצה לחדש שיאמרו הנרות הללו בשבת אחר מעריב, והוא מאריך לבאר שיאמרו אותו תיכף אחר ההדלקה.

¹⁵⁸ שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' סב, שו"ת יביע אומר ח"ב או"ח סי' כא, וכן עמא דבר.

¹⁵⁹ כ"ה דעת השו"ע ורמ"א סי' תרפ"א ס"ב, והמג"א שם, והא"ר, והבית מאיר, והגר"א, ובשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' נב. וכ"ה מנהג אשכנז, המהרי"ל, האגור, סי' המנהגים לר"י טירנא, ועוד.

עג) מי שהדליק נר חנוכה קודם ההבדלה אסור לברך עליהן ברכת האש דאסור ליהנות מאורן ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו¹⁶².

יא. הדלקת נר חנוכה למי שנמצא מחוץ לביתו

(עד מצוה להדליק נר חנוכה אע"פ שאין לו בית או שאינו בביתו בשעת חיוב ההדלקה¹⁶³.

עה) אכסנאי (דהיינו אורח בבית חברו. או מי שהוא במטוס בזמן ההדלקה) שמדליקין עליו בביתו¹⁶⁴ דהיינו שאשתו מדלקת בביתו¹⁶⁵, אינו מחויב להדליק או להשתתף בפרוטה כיון דנפטר בהדלקת אשתו ואפי' מדין מהדרין אינו מדליק. אולם אם רוצה בכל זאת להדליק יכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו ויכול להדליק בברכה¹⁶⁶.

עו) אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, אינו נפטר בהדלקת בעה"ב אע"פ שאוכל עכשיו על שלחנו של הבעה"ב, וחייב להשתתף עם הבעל הבית בשמן ופתילה של נר חנוכה וסגי אם נותן רק פרוטה¹⁶⁷, וה"ה שיכול הבעה"ב להקנות לאכסנאי חלק משמן ופתילה¹⁶⁸, וצריך לשמוע הברכות מהבעה"ב¹⁶⁹. ומ"מ ראוי ונכון לאכסנאי להדליק בעצמו בכל אופן¹⁷⁰. ולגבי ברכה ראה בסעיף הבאה.

עז) ואם יש להאכסנאי פתח מיוחד לחדרו צריך להדליק בפתח חדרו¹⁷¹ אפי' כשאשתו מדלקת בביתו, ואפי' אם אותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שולחן בעל הבית¹⁷². וכיון דההדלקה הוא משום חשדא¹⁷³ י"א דלא יברך כשיודע שמדליקין עליו בביתו¹⁷⁴, ולכן יש לכוין לצאת בברכתו של בעה"ב¹⁷⁵. אבל אם אין מדליקין עליו בביתו ידליק בעצמו ויברך עליו¹⁷⁶.

עח) מי שלא ידע שהדליקו עליו בביתו ובא באותו הלילה לביתו ומצא שהדליקו עליו צריך לחזור ולהדליק אבל לא יברך עליו¹⁷⁷.

¹⁶⁰ דעת הט"ז שם דהבדלה קודמת משום שהיא תדירה, וכ"ה דעת המהר"ל מפראג (הובא בט"ז שם), התו"ט (הבוא בא"ר שם), הפר"ח, מטה משה ס' תתקצב, והפמ"ג מש"ז שם, והדרך החיים ס' קפח ס"א, ובבן איש חי פר' וישב אות כ"א. וכ"כ בס' מאור ושמש (פ' מקץ עה"פ וישא עיניו) ששמע מהרה"ק הרבי מלובלין בשם הרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג דהלכה כהט"ז. וכ"כ בשו"ת חדות יעקב (סוף ס' קכט). וכ"ה מנהג חב"ד, סקווירא, מונקאטש, ועוד.

¹⁶¹ פמ"ג שם, והמ"ב שם סק"ג.

¹⁶² שו"ע שם ס"א.

¹⁶³ כמבואר בראשונים ובאחרונים דמצוות נ"ח הוא חובת הבית וגם חובת גברא (ראה ר"ן שבת כא, ב. ובפנ"י ובשפת אמת שם), וא"כ אפי' במקום שאין לו חובת בית כגון שאין בית מ"מ יש לו חובת גברא.

¹⁶⁴ ואם אינו יודע בבירור אם אשתו מדלקת בביתו יש לו להדליק ובברכה, ט"ז ס' תרעז סק"א בשם מהרש"ל. אולם השע"צ אות ד כותב דבתרומת הדשן ס' קא משמע דאפי' אם אינו יודע זאת בבירור רק שהוא יודע באשתו שיודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בתוך ביתה, או אפי' רק אחד מבני ביתה יודעים דין זה סגי.

¹⁶⁵ וכן הדין אם האשה לא בבית, והבעל מדליק יצאה האשה בהדלקת הבעל, וא"צ לא להדליק ולא להשתתף בפריטי.

¹⁶⁶ רמ"א ס' תרעז ס"ג בשם התרוה"ד. אולם הב"י סובר דלאו כל כמיניה לומר אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו אחר דחז"ל פטרוהו כבר ע"י הדלקת אשתו. ומשו"כ כתב במ"ב סק"ז שמה טוב שישמע הברכות מפי אחר ויכוין לצאת בברכותיו וענה אמן וידליק, או יראה לשער להדליק נרותיו ולברך עליהן זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתה.

¹⁶⁷ המג"א שם סק"א מביא בשם האגודה והב"ח שצריך הבעה"ב להוסיף מעט שמן בשבילו שיהיה היכר שהשתתף עמו, וכ"כ בדה"ח ס' קפה אות ב. והא"ד סק"ב כותב דצריך להוסיף שמן שיעור תצי שעה, אולם הפר"ח סק"א כתב דא"צ להוסיף כל עיקר.

¹⁶⁸ שו"ת הרשב"א ח"א ס' תקמב, והשה"צ אות ט כותב דלכאורה הכוונה באחד מדרכי הקנין ולא באמירה בעלמא. ובכתבי הדעת קדושים מכת"י (מכון דעת תורה י-ם, תשנ"ו) ס' תרעז ס"א כתב אולי צריך לעשות גם הגבהה כפי הספק בהלכה לדין אם כסף קונה. אולם בשבילי דוד ס' תרעז ס"א כתב: למאן דאמר מעות קונה מה"ת ורק מדרבנן [הצריכו משיכה], י"ל כאן דאוקמא על דין תורה כמו בד' פרקים בחולין פג, א. וראה עוד במכתבי תורה (גור) ס' יד ובקצות החושן חו"מ ס' קצט ס"ג ובשד"ח כללים מערכת אות הלמ"ד כלל קמא אות כד.

¹⁶⁹ משנ"ב סק"ד.

¹⁷⁰ מג"א סק"ג כשאוכל בחדר בפ"ע, אבל הא"ר אות א ובדה"ח ס' קפה אות א ובמ"ב סק"ג וז' כתב דנכון להדליק בכל אופן נר בפ"ע, ובשעה"צ אות י כתב הטעם לצאת דעת מהרי"ו ס' לא שכתב דכהיום שמנהג דעלמא להדליק מהדרין מן המהדרין נר לכל אחד אתו לחשדו בו שלא הדליק נ"ח.

¹⁷¹ ואפי' אם הפתח פתוח לאותו רוח שפתח בעה"ב פתוח, מג"א סק"ב.

¹⁷² שו"ע שם. והטעם שמחויב להדליק כשיש לו פתח מיוחד הוא משום חשדא שלא יחשדוהו שלא הדליק, מ"ב סק"ט בשם הטור.

¹⁷³ אולם כיון שאינו מדליק רק משום חשדא סגי בנר אחד כעיקר המצוה, פסקי הגרש"ז אויערבך (בקובץ מבקשי תורה גליון יח עמ' טז אות טז).

¹⁷⁴ מג"א בשם כנה"ג, וכ"ה בפר"ח, והטעם כיון מדליק אלא משום חשדא כמ"ש סוס"י תרעא ס"ח לגבי חצר שיש בו ב' פתחים דאין לו לברך אלא על אחת. אולם המג"א כתב ע"ז ויש לחלק, וראה שם במחה"ש מה שכותב לחלק.

¹⁷⁵ וגם בעה"ב יכוין להוציא, כה"ח סקי"ב.

¹⁷⁶ דאז חל עליו חובת הדלקה מדינא, והגהות רבי ברוך פרענקל, ובשעה"צ אות יז כותב דהדין עמו.

¹⁷⁷ ט"ז סק"א ומג"א ריש ס' תרעז, והטעם כיון שלא ידע שאשתו הדליקה עליו מסתמא היה בדעתו להדליק בעצמו ולא לצאת בשל אשתו ממילא חל עליו תקנת חכמים להדליק, אבל אין לברך עליו. וראה בחובה"ד (פ"א אות מז) דמדויק מלשון הט"ז דדוקא כשהדליק עליו אשתו ידליק בלא ברכה, כיון דאשתו

עט) שני בעה"ב שדרים בבית אחד חייב כל אחד להדליק לעצמו, ואם יוצאים בשיתוף יש מחלוקת הפוסקים ולכן נכון שכל אחד ידליק לעצמו.¹⁷⁸

וכן הדין לגבי אורחים בבית מלון שכל אחד מדליק לעצמו.¹⁷⁹

פ) מי שיש לו שני בתים אחד המיוחד לאכילה ואחד המיוחד לשינה, במקום שמדליקין בחוץ צריך להדליק בין במקום המיוחד לאכילה ובין במקום שמיוחד לשינה.¹⁸⁰ ובמקום שמדליקין בפנים מדליק רק במקום המיוחד לאכילה.¹⁸¹

פא) בחורים הלומדים בישיבה (וכן אורחים בבית מלון) שיש שם מקום מיוחד לכולם בשביל אכילה, ופנימיה המיוחד לשינה נכון שיאכלו בימי חנוכה ארוחה אחת לפחות בחדרי השינה וידליקו שם בברכה.¹⁸² וכש"כ בבחורים שאוכלים בישיבה וישנים בבית אביהם, שכדאי שיאכלו בימי חנוכה ארוחה אחת לפחות בבית אביהם וידליקו שמה.

פב) בנות הסומכת על שולחן אביהן ולומדות בסמינר באותו עיר אין צריכין להדליק ואפי' לא להשתתף בפריטי, כיון דמדליקין עליהן בביתן.¹⁸³

פג) בן נשוי הסמוך על שלחן אביו ואוכל אצלו.¹⁸⁴ אבל ישן בביתו. במקום שמדליקין בחוץ צריך להדליק גם בביתו משום חשדא, ובמקום שמדליקין בפנים מדליק¹⁸⁵ רק בבית אביו כיון שהוא מקום שאוכל שם.¹⁸⁶

פד) האוכל משלחן בעל הבית בקביעות אע"פ שאינו מבני ביתו (כגון משרתים או בחורים שאוכלים על שלחן בעה"ב בקביעות¹⁸⁷) הוי בכלל בני ביתם וא"צ להשתתף עם הבעה"ב או להדליק בעצמו אלא אם רוצה להדליק מטעם מן המהדרין.¹⁸⁸

אינה מדלקת בדרך כלל, א"כ מה שמדליק עכשיו מוכיח שהוא כדי להוציא בעה"ב, משא"כ באחד משאר בני ביתו אם הוא מהמהדרין ודרכו להדליק בכל לילה אינו ניכר שהדליק כדי להוציא בעה"ב ואפשר שמודה למהרש"ל דמברך ג"כ.

¹⁷⁸ הפמ"ג (א"א סק"ג) מסתפק בזה, ובסק"ח מביא דדעת הלבוש שאפשר בשיתוף, והפר"ח סובר שא"א בשיתוף, והפר"ח מביא ראי' מהמגיד משנה פ"ד מהל' חנוכה ה"ד לגבי נר שיש לו ב' פיות עיי"ש, וראה בחוה"ד פ"א סקל"ה שכותב שראיית הפר"ח אינה מוכרחת, עוד כתוב שם דמדברי רב שר שלום שמביא הטור מוכח דמעיקר הדין אפשר בשיתוף. וכ"מ במאירי למס' שבת בשם חכמי התוס'. גם בביה"ל סי' תרעז ד"ה עמו מביא בשם השבלי הלקט (סי' קפה) שאפשר בשיתוף.

¹⁷⁹ חוה"ד פ"ב סקל"ט ע"פ דברי המהרש"ם בח"ד סי' קמו במי שנוסע ברכבת כל הלילה כיון דמשלם בעד הנסיעה הוי כשוכר בית ומדליק שם בברכה, וא"כ ה"ה במלון, וראה מה שפלפל בדבריו.

¹⁸⁰ משום חשדא שלא יחשדוהו שלא הדליק ולכן צריך להדליק בשניהם, דמי שעובר בהאי לא עובר בהאי.

¹⁸¹ הרמ"א בס"א כותב "וי"א דבזמנה" שמדליקין בפנים ממש ידליק במקום שאוכל וכן נהגו" והוא ע"פ שו"ת הרשב"א סי' תקמב וכתב הט"ז דחידושו של הרמ"א הוא דעיקר חיוב הדלקה הוא מקום המיוחד לאכילה (וחולק על המהרש"ל שסובר שעיקר חיוב הדלקה הוא במקום המיוחד לשינה) ורק במקום שמדליקין בחוץ שאז שייך חשדא מדליק בחדר השינה משום חשדא, אבל במקום שמדליקין בפנים שממילא אין חשדא ידליק רק במקום המיוחד לאכילה, וכיון דמקום המיוחד לאכילה הוא עיקר החיוב לכן מדליק שם בברכה, ומקום המיוחד לשינה אינו מדליק אלא משום חשדא ולכן ידליק בלא ברכה, וכ"כ בדה"ח סי' קפה אות א דמקום האכילה הוא עיקר.

וראה בקובץ אור ישראל (גליון ב עמ' לד סי"א) שכותב ידידי הרה"ג מנחם מאיר ווייסמנדל דבזמנה"ז כיון שיש מדליקין בפנים י"ל שגם המדליקים בחוץ אינם צריכים להדליק במקום שינה, וסברא נכונה הוא. אח"כ מצאתי בס' הליכות ביתה (פכ"ג סק"ט) שמביא בשם הגרש"ז אויערבך שבזמנה"ז ליכא כלל חשדא, וכנראה שהטעם הוא מסברא הנ"ל.

¹⁸² כך מביא בחובה"ד (פ"א אות נט) בשם גדול אחד שהורה שבני הישיבה יאכלו בימי חנוכה ארוחה אחת לפחות בחדרי השינה וידליקו שם בברכה ע"כ. ונראה דזהו רק מהיות טוב, ואפי' שאינו אוכל שם ג"כ ידליק בחדר שישן שם, דזה שכתב הרמ"א שמקום האכילה הוא עיקר, היינו ששניהם אותו חיוב, דהיינו ששניהם בביתו, או בשניהם הוא אכסנאי, אבל בישיבה הוי חדר שישן שם מקומו הפרטי המיוחד לו, ואילו חדר האכילה הוי רק כמו מסעדה, ואם יש למישהו בית, ואוכל כל יום במסעדה האם נאמר ג"כ שידליק במסעדה? בודאי שלא, והטעם דמסעדה אינו ביתו, וביתו היינו מקום שהוא גר שם, וכ"ה בבחורים שעיקר דירתם הוא בחדר השינה והחדר האוכל מיד אחר האכילה הוא יוצא משם ואם רוצה לבלות זמן הולך לחדר השינה. וכ"פ מו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פג) דכיון דחדר השינה מיוחד להם יותר מבחדר האכילה שיש שם הרבה בחורים, ידליק בחדר השינה שמיוחד יותר מבחדר האכילה. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (או"ח ח"ג סי' תס אות כט) בשם הגר"מ פיינשטיין. וראה גם בשו"ת מנח"י (ח"ז סי' מח) דאם חדר האכילה וחדר השינה במקום אחד אז יש להדליק בחדר השינה דשם עיקר הבית ויש שם יותר פרסום.

¹⁸³ דהא הן סומכת על שולחן אביהן, וכל הסמוכות על שלחן בעל-הבית נפטרים בהדלקתו, דלא מסתבר לחלק בין בעל ואשתו לאב ובניו, ראה במג"א ריש סי' תרעז. שוב ראיתי בתורת המועדים שמביא שכ"כ להדיא במפתחות ספר התרומה (סי' רכט) שאם אביו ואמו מדליקין בשבילו במקומו נפטר בהדלקתם. וראה גם בספר הזכרון 'אור עולם', כרך ב עמ' 440, במאמרו של הרה"ג ר' בן-ציון אבא שאול אות ו שאפי' אם הבת אינה חוזרת לבית הוריה אלא פעם לשהה חדשים, עדיין נחשב בית הוריה לביתה ונפטרת בהדלקתם.

¹⁸⁴ היינו באופן שאוכל אצלו בקביעות, דאז חייב להדליק במקום האכילה - שהוא בבית אביו, משום דכיון שאוכל שם בקביעות הוי זה כביתו, והוי כמו שיש לו ב' בתים שהדין הוא שמקום האכילה עיקר, מ"מ מדליק בביתו משום חשדא (מג"א סק"ה). אבל אם אינו אוכל בקביעות אינו מדליק רק בביתו אפי' שעכשיו הוא רק מקום לשינה.

¹⁸⁵ היינו רק אם רוצה להדליק מן המהדרין, דמעיקר הדין הרי הוא בכלל נר איש וביתו, שע"כ צ"צ אות יט.

¹⁸⁶ שו"ע ורמ"א ס"א וכשי' הט"ז בזה דמקום המיוחד לאכילה הוא עיקר ורק במקום שמדליקין בחוץ שאז שייך חשדא מדליק בביתו שישן שם משום חשדא, אבל במקום שמדליקין בפנים שממילא אין חשדא ידליק רק במקום שאוכל.

פה) מי שהלך לבית חבירו או אפי' לבית הוריו לאכול שם באקראי ויחזור לביתו באותו לילה - נכון להדליק כשחוזר לביתו¹⁸⁹.

אבל ההולך להוריו לשבת לעיר אחרת אפי' שחוזר לביתו במוצאי שבת אפשר לו להדליק נר חנוכה בבית הוריו¹⁹⁰.

פו) ההולך לשבת לעיר אחרת ואוכל במקום אחד וישן במקום אחר (כגון ההולך לאופריף שאוכל אצל המחנות וישן במקום אחר), אם אשתו נשאת בבית מדלקת היא בברכה, והבעל א"צ להדליק כלל אפי' מדין מהדרין, ואם רוצה בכל זאת להדליק יכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו ויכול להדליק בברכה¹⁹¹, וידליק אם אפשר במקום שאוכל¹⁹².

פז) מי שהולך הוא וב"ב לבית הוריו או לבית חבירו למשך כל ימי חנוכה, או אפי' אם הולך לבית הוריו ליום אחד מעת לעת כיון שסועד וישן שם אף שביום אוכל אכילת עראי בביתו אינו מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה¹⁹³.

פח) חתן שמתחתן בחנוכה, אם החופה נערכת בשעות הלילה פטור החתן מלהדליק נר חנוכה בביתו החדשה כיון שבשעות זמן ההדלקה עדיין היה סמוך על שלחן אביו, אך כשהחופה נערכת בשעות היום קודם זמן ההדלקה, חייב החתן להדליק נר חנוכה אחר החופה בביתו החדשה¹⁹⁴.

פט) מי שנוסע ברכבת או באוירון כל הלילה אם אינו נוסע עם אשתו יוצא בזה שאשתו מדלקת עליו בביתו¹⁹⁵, ואפי' שהזמנים אינם שווים¹⁹⁶, ואם נוסע גם עם אשתו אם נותנים לו להדליק לפחות נר אחד ידליק אותו שם¹⁹⁷, ואם לא נותנים לו להדליק ידליק במנורה של חשמל בלא ברכה¹⁹⁸.

צ) הנוסע במכונית בלילה חנוכה כל הלילה ידליק במכונית בברכה¹⁹⁹.

יב. ברכת הרואה

צא) מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק²⁰⁰ באותו לילה וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו²⁰¹, ואם מדליקין עליו בתוך ביתו אין לברך מספק, אלא א"כ מכיון שלא לצאת בהדלקת אשתו ואז מדליק ומברך²⁰².

¹⁸⁷ מג"א ריש הסי', דה"ח סי' קפה אות א, מ"ב סק"א.

¹⁸⁸ מג"א ריש סי' תרעז, מ"ב סק"א.

¹⁸⁹ מג"א סק"ז, ט"ז סק"ב, ומש"כ הט"ז "מי שיש לו דירה בעיר" היינו משום דאז אפשר לו לחזור לביתו, אבל בזמן הזה שגם מחוץ לעיר אפשר לו לחזור ויחזור שם לישן, נכון להדליק בביתו. ומ"מ אם יחזור מאוחר בלילה ויהיה בזה טרחא גדולה ופחות פרסומי ניסא יכול לסמוך על הסוברים דמש"כ הט"ז "בעיר" הוא בדוקא, ואם זה בעיר אחרת אפשר להדליק שם.

¹⁹⁰ דכיון שנעשה ביתו אצל הוריו לשבת זו או למעלה"ע זו - דמש"כ אפשר לו להדליק בער"ש - אינו נפקע ממנו דין זה עד שחוזר לביתו ועד אז עדיין נקרא ביתו ויכול להדליק שם כנלענ"ד, וכן מצאתי אח"כ בס' מאי חנוכה (עמ' כב אות ג).

¹⁹¹ דמעיך הדין א"צ להדליק, והוי אכסנאי שמדליקין עליו בביתו, אולם אם בכל זאת רוצה להדליק יכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו ויכול להדליק בברכה, ומה טוב שישמע הברכות מפי אחר ויכוין לצאת בברכותיו ויענה אמן וידליק, או יראה לשער להדליק נרותיו ולברך עליהן זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתה.

¹⁹² דהא הרמ"א פוסק שמקום האכילה עיקר כשב' המקומות הם שוין, כיון שמקום האכילה נחשב יותר מקום השתמשות לתשמישו ממקום השינה ולכן מדליק שם.

ומהרה"ג ר' יצחק מאשאוויטש (אבד"ק נייטרא ווימ"ב) שמעתי דהוא מורה שאפשר להדליק ג"כ במקום השינה, כיון דבמצאיאות קשה מאוד להדליק במקום האכילה כשהוא מתאכסן וישן במקום אחר.

¹⁹³ ביה"ל ד"ה במקום בשם פר"ח שם, וטעמו כיון דאין שום אדם בביתו למי ידליק וכש"כ האידנא שההיכר לבני ביתו וכיון שישנים שם בני ביתו שם ידליקו. ואפי' שהפר"ח כותב שהולך לשם לכל ימי חנוכה מ"מ ה"ה אם הולך שם רק ליום אחד, כיון דהטעם שכתב הוא משום דאין לו למי להדליק כיון דאין שום אדם בבית, א"כ טעם זה שייך גם כשהולך רק ליום אחד. שוב ראיתי שכ"פ גם הגרש"ז אויערבך (במבקשי תורה גליון חי עמ' יז אות כה).

¹⁹⁴ כ"כ בס' בית חתנים (פ"טו ס"ד) בשם הגרי"ש אלישיב, ובס' הנשואין כהלכתם פ"טו סעיף ס מביא בשם הגרש"ז אויערבך שילכו אחר החופה לביתם החדשה ויאכלו שם סעודה קלה כדח לקבוע דירתם ואח"כ ידליק החתן נרות חנוכה ושוב חוזרים לבית החתונה.

¹⁹⁵ כדלעיל, דאם אשתו מדלקת בביתו אינו מחויב להדליק או להשתתף בפרוטה כיון דנפטר בהדלקת בני ביתו.

¹⁹⁶ כ"כ הגרש"ז אויערבך (במבקשי תורה גליון חי סי' ר באד"ה וכבר) דאפי' אם בשעה שאשתו מדלקת עליו בביתו במו"ש עדיין שבת אצל הבעל יצא יד"ח, כיון שאף היא שייכת במצוה זו והדלקתה הוא כדון, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט). אולם בס' אהלך באמיתך (פל"ט אות טו-ז) מפקפק בזה.

¹⁹⁷ שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמו במי שנוסע ברכבת כל הלילה כיון דמשלם בעד הנסיעה הוי כשוכר בית ומדליק שם בברכה.

¹⁹⁸ כ"כ בשו"ת באר משה ח"ו בקונטרס העלעקטריק סי' נח. וראה בס' אהלך באמיתך (פל"ט ס"ג הערה ג) שכתב דאם א"א להדליק נר למשך חצי שעה ידליקו בלא ברכה ויכבנו מיד אפי' בעצמו כשא"א באחרים.

¹⁹⁹ שו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' פז) כיון דביתו עכשיו הוא במכוניתו. וראה בס' אהלך באמיתך (פל"ט ס"ה) שמסתפק בזה כיון דאינו גובה עשרה ולא רוחב ארבעה לא נחשב לבית. אולם הגרש"ז אויערבך (במבקשי תורה גליון חי סי' ר בד"ה ולפי"ז) כותב דבנ"ח לא בעי בית של ד"א על ד"א כיון שמי"מ נקרא דירת עראי וסגי לגבי נ"ח, אולם נשאר בצ"ע אם אין בה עשרה טפחים, כיון דבהו הוי דירה סרוחה ולא יועיל עיי"ש, א"כ במכונית שיש בה עשרה טפחים אפי' דאין בה ד"א על ד"א יכול להדליק.

²⁰⁰ אבל אם ידליק אח"כ לא יברך על הראיה כיון דיכול לברך אח"כ על ההדלקה, מ"ב סי' תרעו סק"ה.

צב) אם שמע הברכות ממי שהדליק ונתכוין לצאת אינו מברך כשרואה²⁰³.

צג) אם בירך על הראיה שהחיינו, ואח"כ בליל ב' או ג' הגיע לביתו, אינו מברך עוד פעם שהחיינו, ואם עדיין לא בירך שהחיינו אז מברך בשעת ההדלקה²⁰⁴. ואם לא בירך על הראיה כגון שסמך על אשתו שמדלקת עליו בביתו, כשמדליק בשאר לילות אינו מברך שהחיינו²⁰⁵.

צד) אפי' אם לא בירך על הראיה מיד כשרואה, יכול לברך אח"כ כשרואה עוד²⁰⁶.

ג. הלכות הנוגע בזמן מגיפת הקורונה

צה) מי שהוא ר"ל חולה בבית הרפואה ואינו יכול להדליק שם, אם אשתו מדלקת בביתו – יוצא בהדלקתה. ואם אין לו אשה שתדליק בביתו – יכול למנות שליח שידליק בביתו ויוצא בזה חובת הדלקה²⁰⁷. ואם יוכל להדליק נר לזמן מועט י"א שידליק בלא ברכה ואח"כ יכבנו²⁰⁸.

צו) מי שהגיע למדינה אחרת והצריך להיכנס לבידוד בבית מלון ואינו יכול להדליק שם, ידליק פנס עם נורה עם להט אשר ידליק חצי שעה, ואז י"א שיכול גם לברך²⁰⁹. ואם שייך כדאי להדליק נר ממש אפי' לזמן מועט.

צז) מי שחולה ואינו יכול לירד ממטתו להדליק נר חנוכה, ימנה אחר להדליק בדלת חדרו והוא יכול לברך על הנרות אם הוא רואה את ההדלקה²¹⁰. ואם אינו יכול לראות – ילדיק החולה ליד מטתו ולא יזיז את המנורה ממקומה²¹¹.

צח) חולה שאין בו סכנה, מותר לו להשתמש לאור נר חנוכה²¹².

צט) ציבור המתפללים בחוץ בגלל המצב, יכולים להדליק נר חנוכה לפני מעריב בברכה כמו בבית הכנסת רגיל²¹³.

ק) שליח שמדליק במקומות ציבוריים בברכה, והשנה רוצה להדליק עם אנשים בודדים בלי עשרה אנשים והשאר ישתתפו ע"י שידור זום וכדומה – אין להדליק בברכה²¹⁴. אבל אם יהיה שם עשרה אנשים אפי' כולם בהאוטו שלהם, אפשר לברך.

²⁰¹ שו"ע סי' תרעו ס"ג. ואם אח"כ בליל ב' או ג' בא להדליק אינו חוזר ומברך שהחיינו, שו"ע שם.

²⁰² בשו"ע סי' תרעז ס"ג כותב המחבר והרמ"א שאפי' אם מדליקין עליו בתוך ביתו מדליק בברכה. וזה סותר למש"כ בסי' תרעו דמברך רק אם אין מדליקין עליו בתוך ביתו. והאחרונים מאריכים לתרץ זאת ולחלק בין אם הוא במקום יהודי שרואה נ"ח או לא. לכן לדינא אין לברך כשמדליקין עליו בתוך ביתו, אלא א"כ שמכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו ואז מדליק ומברך, ראה כ"ז במ"ב ושעה"צ בסי' תרעו ס"ג ותרעז ס"ג.

²⁰³ כ"ב הב"ח. ובחזו"ד מביא בשם החידושי הר"ן בשבת בשם הרא"ה שלא כתב כן, ומסיים ואפשר שיש ט"ס בדבריו.

²⁰⁴ שו"ע סי' תרעו ס"ג.

²⁰⁵ מג"א שם סק"ב ולא כהב"ח, מ"ב סק"ז. וראה בא"ר דגם הב"ח מודה לזה ולא כתב אלא לשיטתו הקודמת, הובא בשעה"צ אות יב.

²⁰⁶ מאי חנוכה עמ' נו אות ז.

²⁰⁷ מאי חנוכה (להגר"י רוטה) עמ' קיא סי' נו.

²⁰⁸ נטעי גבריאל פ"ג ס"ט. וראה גם מאי חנוכה עמ' עד סי' יד.

²⁰⁹ הגרשז"א בהליכות שלמה (חנוכה פט"ו ס"ג, עמ' רפג).

²¹⁰ נט"ג פל"ה סי"א.

²¹¹ נשמת אברהם (ח"א סי' תרעה סק"א) בשם בעל שמירת שבת כהלכתו..

²¹² פמ"ג סי' תרעב א"א סק"ו.

²¹³ כנלענ"ד מכיון שהציבור קבעו להתפלל שם לתקופה ממושכת הוי כבית הכנסת, ואפי' אם אינו מקורה דלא גרע מכותל המערבי. אבל צריכים לוודא שהרוח לא תכבה אותו.

²¹⁴ ואינו דומה למש"כ במג"א סי' תרעא סק"י והחיי"א שם והמשנ"ב סקמ"ז דאפשר לברך גם בלא עשרה. וראה בב"ה"ל שם ד"ה ויש שמבאר שיטת המג"א עיי"ש. דשם בהמשך הזמן יגיע מנין אנשים, אבל בנדוננו לא יהיה אף פעם מנין אנשים ביחד ולכן אין לברך.